

Kalbi Cenab-ı Hakk'a Odaklamanın Yolu

İTİKÂF

Prof. Dr. Abdulhakim YÜCE

İTHAF

Terbiyeleri, saygıları, çalışkanlıkları, Hak ve hakikate olan aşklarıyla anne-babalarını hep memnun eden Rabbimin hediye ve emanetleri çocuklarım Üsame, Nesibe, Nalan ve Mualla'ya...

Prof. Dr. Abdulhakim Yüce

1962 doğumlu olan Abdulhakim Yüce, 1986'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1988 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktora çalışmalarına ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde vaizlik görevine başladı. Başkanlığın görevlendirmesiyle, Almanya'nın Köln ve Fransa'nın Paris şehirlerinde belli sürelerle görev yaptı.

1992'de, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Tasavvuf Anabilim Dalı'na, asistan olarak atandı. Aynı yıl, Razi'nin Mefatihu'l Gayb Adlı Tefsiri'nin İşârî Yönü (Razi'nin Tefsirinde Tasavvuf adıyla basıldı) adlı tezini bitirerek, alanında doktor oldu. 1993 yılında **Yüzüncü Yıl** Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalına Yar. Doç. Dr. olarak atandı. 1997'de Doçent, 2003'te Profesör oldu. 2009-2011 tarihlerinde Iğdır Üniversitesi Rektör Yardımcılığı ve İlahiyat Fakültesi Dekanlığı yaptı. 2012'de Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığına atandı. Halen bu görevine devam etmektedir.

Yayınlanmış Kitapları

1. *Razi'nin Tefsirinde Tasavvuf (Doktora)*, İzmir, 1996.
2. *Kalb Hayatı, (er-Riaye) (Muhâsibî'den çeviri)*, İzmir, 1997.
3. *Gece İbadeti*, İzmir, 1999.
4. *Şehitlik ve Şehitlerin Hayatı*, İst. 2001.
5. *Tasavvuf ve Bid'at*, İst. 2001.
6. *Efendimizin Bir Günü*, İzmir, 2007.
7. *Bütün Varlığın Zikir Halkası: Tesbihat*, İzmir, 2009.
8. *Konuşma Sanatı: Hitabet*, İzmir, 2011.
9. *Dünya ve Ahirete Bakan Yönleriyle Bizim Yuvamız*, İzmir, 2013.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

İÇİNDEKİLER	3
Önsöz	4
GİRİŞ	6
İTİKÂF	10
Bizden Önceki Ümmetlerde ve Diğer Dinlerde İtikâf	10
Sünneti İhya Etmenin Önemi	13
İtikâfın Çeşitleri ve İlgili Hükümler	15
İtikâfın İki Temel Gayesi	16
Kadir Gecesi	17
Allah'ın Evini Ziyaret	18
İtikâfla İlgili Bazı Ayet ve Hadisler	20
İtikâfın Çeşitleri	23
Programlarda İtikâf Ruhu	25
İtikâfa Dair Diğer Bazı Meseleler	26
İtikâfı Bozan Şeyler	27
Kadınların İtikâfı	29
Eşten İzin Alma	29
İtikâfa Hazırlık ve İtikâf Programı	31
İtikâfa Hazırlık	31
İtikâf Programı	32
İtikâf ve Kullukta Derinleşme	36
Kullukta Derinleşmenin Bazı Temel Unsurları ve İtikâf	36
Nazarî-Amelî İrtibatı	36
Temadî/Süreklilik	37
Nafile İbadetler	37
Allah Rızası	38

Muhasebe, Murakabe ve Tefekkür 38

Evrad u Ezkar ve Rabita-i Mevt 39

Seyr u Sulûk 39

Netice 40

Kaynaklar 42

İndeks 43

Önsöz

Cenab-ı Hakk'a hamd, âlemlerin Efendisi Hz. Muhammed Mustafa'ya, ehl-i beytine, ashabına ve onlara ihsanla uyanlara salât ve selâm olsun.

Sünnet Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in söz, hal ve hayat tarzının bütünüdür. Kur'an'la birlikte dinin iki temelini oluşturan bu sünnete uymak ise Allah'ın emridir. Nitekim bir ayette, "Peygamber size ne veriyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının." (Haşr Sûresi, 59/7) buyurulmaktadır. Bu konuda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de birçok beyanları vardır. "Size, biri Allah'ın kitabı diğeri de onun elçisinin sünneti olmak üzere iki şey bıraktım. Onlara sarıldığınız müddetçe sapıklığa düşmezsiniz." şeklindeki beyanları, bunlardan sadece birisidir. Aslında Allah'ın Resulüne uymak Allah'ı sevdiğimizimizin mihenk taşı ve göstergesidir. Nitekim Rabbimiz şöyle buyuruyor: "Ey Resulüm, de ki: 'Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafurdur, rahimdir!'" (Al-i İmran Sûresi, 3/31)

Öyle ise, sünnete uymak, yani nafil ve müstahap olan unsurlarına varıncaya kadar, **Peygamber Yolunu** takip etmek, onu hayatımıza hayat yapmak, imanımızın gereğidir. Özellikle Efendimiz'in hayat-i seniyyelerinde hiç terk etmediği ama günümüzde ihmale uğrayıp unutulmuş bir sünneti ihya edip asli hüviyetiyle yeniden uygulamak, sahip çıkmak, başkalarını haberdar edip teşvik etmek ve yaymak ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim O şöyle buyuruyor: "Benden sonra sünnetimden öldürülen (yani uygulanmayan) bir sünneti kim ihya edip ortaya çıkarırsa ona, o sünnetle amel edenler kadar sevap vardır. Amel edenlerin sevapları da hiç eksiltilmez. Ve yine her kim de, Allah ve Resulü'nün razı olmadığı, sonradan çıkan bir bid'atı ortaya çıkarırsa, o kimseye o bid'atla amel edenlerin günahları da birlikte yazılır ve onların günahlarından da hiçbir şey eksiltilmez."

İşte itikâf da ihya edilmesi gereken ihmale uğramış Nebvî sünnetlerin önemlilerinden birisidir. İtikâfa giren kişi, sadece Allah'ın rızasını kazanmak kasdıyla, kadimden gelen ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de terk etmediği bir sünneti ikame etmek üzere bir nevi Allah'a misafir olarak O'nun evine kapanır; nazar, gıybet, yalan, su-i zan, malayani ile uğraşma, el ve dille başkasına zarar verme başta olmak üzere, birçok gûnahtan uzaklaşır; bütün latifelerini **İlahî varidata** açık tutmak için dünya ile irtibatını, muvakkaten de olsa, en aza indirir ve başta zikirle tefekkür olmak üzere, geniş anlamıyla sadece ibadetle meşgul olma gayret eder.

İtikâfın önemli hedef ve faydalarından birisi, başta dua olmak üzere, her ibadette olması gereken ihsan şuurunu yakalama, gafletten uzaklaşma; böylece yapılan dua ve ibadette özellikle İlahî varidatın mahalli ve Cenab-ı Hakk'ın manevî kasrı/köşkü olarak addedilen kalbin tam bir konsantrasyonla adeta Cenab-ı Hakk'ın isim, sıfat ve şuunatına kilitlenmesini sağlamaktır. Sık sık yapılacak itikâf yani kalbi Cenab-ı Hakk'a odaklama ibadeti, zamanla hayatın tamamında kişinin halk içinde Hak'la olmasını sağlayacak ve Nakşilerin bir prensip olarak uyguladıkları '*halvet der encüman*' yani kalabalıklar içinde halvette olma, Hak'la beraber bulunma hali gerçekleşecektir. Dış dünyanın bütünüyle adeta bir günah denizi halini aldığı günümüzde manevî dağınıklıktan kurtulup kalb ve zihin selametini ve vahdetini korumak ciddi bir ihtiyaçtır.

Hayatın gittikçe dünyevileştiği, sadece bedenî zevk ve hazların önemsendiği, sağlık denilince sadece fizikî yapının hesaba katılıp maneviyatın yok sayıldığı; dinlenme ve tatil derken bile sadece bedeni tatmin edecek plan ve programların yapıldığı günümüzde itikâf, ruha, kalbe ve diğer latifelere

gıda olabilecek ve bizleri insanlığımızla tanıştıracak ve yaratılış gayemizi yeniden düşünmeye sevk edecek çok önemli ve kapsamlı bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Meryem validemizin, adeta bir ömür süren itikâfında karşılaştığı İlahî ikramlara bakıldığında, hakkıyla eda edilen bir itikâf neticesinde birçok İlahî varidata mazhar olmak ve manevi mertebeler aşmak da mümkündür. Konuya ışık tutan ayet şu şekildedir:

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Zekeriyya onun (Meryem) yanına Mâbede ne zaman girse yanında yiyecekler bulurdu. 'Meryem! Bu yiyecekleri nereden buluyorsun?' deyince de o: 'Bunlar Allah tarafından gönderiliyor. Muhakkak ki Allah dilediğine sayısız rızıklar verir.' derdi. (Al-i İmran Sûresi, 3/37)

Bu kısa çalışmamızda nafil ibadetin ve onun içinde yer alan itikâfın önemi, gayesi, şartları ve mü'mine kazandırdığı ruhanî/manevî mertebe ve zevkler üzerinde durmaya çalıştık. Çalışmamızın, başta itikâf gibi müekkede bir sünnet olmak üzere, bütün nafil ibadetleri sevdirmeye ve ikame etmeye vesile olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyoruz.

Prof. Dr. Abdulhakim YÜCE

2014/Ankara

GİRİŞ

Çalışmamızın giriş bölümünde, konumuz olan itikâfın da içinde bulunduğu ve farz ibadetle beraber bizi Rabbimize yaklaştıran temel yollardan biri olan **nafil** ibadetten söz etmeye çalışacağız.

Bizi kurbete ulaştıracak ibadetler ana hatlarıyla, farz ve nafil şeklinde iki guruba ayrılmaktadır. Halk arasında farzlar Rabbimizin emri, nafileler (sünnetler genel anlamıyla nafilaya dâhildir) de Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emir ve uygulamaları şeklinde bilinmektedir. Ancak yaygın olan bu kanaat kısmen doğru olsa da nafil ibadetlerin sünnetin yanı sıra Kur'an ve kudî hadislerde de genişçe yer aldıklarını belirtmek gerekir. Mesela

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

"Sana mahsus bir nafil olmak üzere gecenin bir kısmında teheccüd namazı kıl! Böylece Rabbinin seni makam-ı mahmûda eriştireceğini umabilirsin." (İsra Sûresi, 17/79) ayetinde **nafil** kavramı geçtiği gibi,

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

"Her kim de, gönüllü olarak kendi hayrına (tatavvu' olarak) olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır." (Bakara Sûresi, 2/184) ayetinde de yine gönüllü olarak eda edilen fazla ve nafil ibadet anlamında **tatavvu'** kelimesi geçmektedir.

Bilindiği gibi Kur'an'da çok sayıda emir kipiyle gelmiş ifade bulunmaktadır. Ancak bu emirlerin tamamı farziyet bildirmemektedir. Usul-u fıkıh kitaplarında genişçe izah edildiği gibi, değişik karine ve işaretlerle bazı emirler farziyeti bildirirken bazıları vacip, bazıları da mendup hükümler ifade ederler. Bu durum da ibadetlerin farzlardan müteşekkil olmadığını, farzların yanı sıra vacip, sünnet, müstahap ibadetler de bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Rabbimiz (celle celâluhu), Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in diliyle, yani kudî hadislerde de, nafil ibadetlerden söz etmektedir. İki misal vermekle iktifa ediyoruz:

عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَوَّلَ مَا يُخَاسِبُ النَّاسَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الصَّلَاةُ قَالَ يَقُولُ رَبُّنَا جَلَّ وَعَزَّ لِمَلَايِكَتِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ انْظُرُوا فِي صَلَاةِ عَبْدِي أَتَمَّهَا أَمْ نَقَصَهَا فَإِنْ كَانَتْ تَامَةً كُتِبَتْ لَهُ تَامَةً وَإِنْ كَانَ انْتَقَصَ مِنْهَا شَيْئًا قَالَ انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ قَالَ أَتَمُّوا لِعَبْدِي فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِهِ ثُمَّ تَوَخَّذُوا الْأَعْمَالَ عَلَى ذَاكُمْ.

"Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kıyamet günü insanlar ilk önce namazdan sorguya çekilirler. Rabbimiz (celle celâluhu), sorguya çekilen kişinin durumunu çok daha bilmekle birlikte, meleklerine şöyle emreder: "Kulumun namazına bakın, tam mı eksik mi?" Eğer eksik değilse tam bir namaz olarak kayda geçer, eğer eksik ise Rabbimiz, "bakın bakalım kulumun nafile namazları var mı?" der. Eğer nafile (**tatavvu**) namazları varsa, "farzlarını onlarla tamamlayın" emrini verir. Sonra diğer ameller de bu şekilde ele alınır."¹

Konumuzla yakından ilgili olan diğer bir kudsî hadiste ise şu ifadeler bulunmaktadır:

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَيَصْرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِيذَنَّهُ...

"Kim veli bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona savaş açarım. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli olan bir şeyle yaklaşmaz. Kulum bana **nafile** ibadetlerle de yaklaştırmaya devam eder. Nihayet onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Meselâ Bana sığınmak isteyince onu korurum..."²

Hadis-i şeriflerde ise, değişik şekil ve dereceleriyle nafile ibadete dair çok sayıda tatbikat ve emir olduğu herkesin malumu olduğundan burada misal vermeye ihtiyaç bulunmadığı kanaatindeyiz. Bütün bunlar farz ibadetlerin dışında insanı Allah'a yaklaştıracak ve sevgisine mazhar kılacak **nafile** ibadetler de bulunduğu işaret etmektedir.

Yukarı zikredilen hadis-i şerifler üzerinde bir nebze durmak istiyoruz.

İkinci hadis-i şerifte Allah'a en sevimli olan ve O'na en çok yaklaştıran ibadetlerin farz ibadetler olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak, yani bunları yerine getirdikten sonra, Allah'a daha çok yaklaşmak isteyen kişi nafile ibadetler de yapmalıdır. Buradan nafilenin hiçbir zaman farzlardan daha önemli olamayacağı, önüne geçemeyeceği, ondan daha sevaplı olamayacağı, dolayısıyla tek başına Allah'a daha çok yaklaştıramayacağı anlaşılmaktadır. Zira nafileye bu adın verilmesi, farzlara ek olarak yapılan ama farz olmayan ibadetler olmasıdır. Öyle ise kim farzı eda eder, ona nafileyi ekler ve buna devam ederse, işte o zaman Allah'a daha çok yakınlık elde eder.

Diğer taraftan birinci hadis-i şerifte nafilelerin, farzların eksikliklerini tamamlamaya yarayacağı dile getirilmektedir ki buna **cebren linnoksan** (eksiklikleri kapama, yarayı sarma) denir. Eksikliğin iki şekilde olması muhtemeldir: Ya sayısal (kemmi) olarak farzlar eksik olur, nafilelerle bu eksiklikler tamamlanır ya da farzların huşu, hudu, ta'dil-i erkân gibi keyfiyetleri, tabir yerinde ise iç donanımları yeterli değildir yani yaralıdırlar ve bu eksiklik/yara nafilelerle tamamlanır/sarılır. Kaynaklarda ulemanın daha çok ikinci görüşü yani eda edildiği halde iç donanımı eksik olan farzı tamamlayıcı olduğu görüşünü tercih ettiği belirtilmektedir.³

Kurb-u feraiz ve kurb-u nevâfil izah edilirken, birincisinin nebilere, ikincisinin de, başta evliyaullah olmak üzere diğer müminlere ait olduğunun beyan edilmesi de nafilenin bu esprisinde aranmalıdır. Zira farzları hem kemmî hem de keyfî olarak eksiksiz yapmak ancak peygamberlerin başarabileceği bir

¹ Tirmizî, Salat, 305; Nesaî, Salat, 9.

² Buharî, Rikak, 38.

³ Azimâbâdî, Avnu'l-Ma'bud, II, 359; el-Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezî, I, 451.

hususdur. Onun için de onların nafileleri farzların eksikliklerini gidermeye yönelik olmayıp şükür ifadesidir. Nitekim bir hadis-i şerifte Efendimiz bunu açıkça dile getirmektedir.

أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَغَطَّرَ قَدَمَاهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ لِمَ تَصْنَعُ هَذَا يَا عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَفَلَا أُحِبُّ أَنْ أَكُونَ عَبْدًا شَكُورًا

H. A. A. validemiz anlatıyor: "Hz. Peygamber, gece namaz kılmak için iki ayağı şişene kadar ayakta dururdu. Kendisine, "Ya Resûlallah! Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır (Fetih, 48/2), buna rağmen ibadet konusunda niye kendini bu kadar zorluyorsun?" deyince, "Ben (Allah'ın bu mağfiretine karşı) şükreden bir kul olmayayım mı?" cevabını verdi."⁴ Peygamberlerin dışında kalan kişiler, onların seviyesinde farzları yerine getirmeye muvaffak olamayacakları için, farzları tamamlama noktasında nafileye ihtiyaçları olacaktır.

Öyle ise asıl olan farzlardır, bütün gayret onları tamamlamaya matuf olmalıdır; nafilelerin birinci vazifesi de budur. Yani farzlarla arzulan netice onlara ek olarak eda edilen nafilelerle gerçekleşmiş olur. Bazı âlimlerin içtihadı olarak dile getirilen ve daha sonra üzerinde durmayı düşündüğümüz, 'farz kazası olanların nafile ibadetle uğraşmamaları gerektiği' düşüncesi de bu esriye dayanmaktadır. Yani önce, keyfiyeten eksik olsa bile, farzlar yerine getirilmeli sonra da nafilelerle uğraşılmalıdır. Aksi takdirde nafilenin temel amacı olan farzı tamamlama gerçekleşmez; zira yerine getirilen bir farz bulunmamaktadır.

Ancak nafilelerin tek amacının farzların eksikliğini tamamlamak olmadığını yine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den öğreniyoruz. Başta sabah namazının sünneti, teheccüd, evvabin olmak üzere, nafile namaz ve diğer nafile ibadetler hakkında varit olan övücü sözleri ve onları edaya devam etmesi, nafile ibadetlerin ayrıca sevap getirdiklerini, dolayısıyla Allah'a yakınlık sağladıklarını bize açıkça göstermektedir. Hadis külliyyatının konuyla ilgili bölümlerine kısa bir atf-ı nazar çok sayıda misale ulaşmaya yeterli olacaktır.

İmam-ı Rabbânî farzlarla Allah'a yakın olmanın ehemmiyetine dikkat çekerek, nafilelere çok düşkünlük gösterip düşünce ve kanaat itibarıyla dahi olsa, farzlara gölge düşürmenin tehlikesine dikkat çekiyor. Mesela, her gün 100 rekât nafile namaz kılan biri "şu farzı kılayım da kendi namazlarıma başlayayım" şeklinde düşünse ve "kendimin" dediği nafileleri adeta farzların önüne geçirse, onun, kurb-u ferâizle alınan mesafenin çok gerisinde kalacağını belirtiyor.⁵

Meselenin diğer bir yönü de şudur: Farzları yerine getirmenin yanı sıra, haramlardan da kaçınılmalıdır ki tam bir yakınlık gerçekleşsin. Aslında bu iki durum birbirinin tamamlayıcısıdır. İkinci adım olan nafilelerle yakınlığın sağlanması için ise, nafilenin zıddı sayılabilecek ve değişik dereceleri olan mekruh fiil ve durumlardan da kaçınılmalıdır. Buna İslamî ve özellikle tasavvufî ıstılahta **ver'a** ve **takva** denir. Öyle ise, nasıl ki farzlara ek nafileler varsa ve kişiyi Allah'a daha çok yaklaştırmaktadırlar, haramlara ek olarak da mekruhlardan da kaçınılmalıdır ve kişiyi Allah'tan daha çok uzaklaştırmaktadırlar.

Bundan sonraki bölümlerde, ayet ve hadislerde genişçe yer almasına ve Efendimiz tarafından da hiç terk edilmemesine rağmen ihmale uğramış önemli nafile ibadetlerden olan itikâf üzerinde durmaya çalışacağız.

İTİKÂF

Bizden Önceki Ümmetlerde ve Diğer Dinlerde İtikâf

⁴ Buhrî, Teheccüd, 6; Müslim, Münafikîn, 78-79; Tirmizî, Salat, 187.

⁵ Bkz: İmam Rabbânî, Mektubât, (29. Mektup).

İlk peygamber olan Hz. Adem'e gönderilen din **İslam** olduğu gibi son peygamber olan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e de yine İslam dinini tebliğ görevi verilmiştir. (Al-i İmran Sûresi, 3/85, Nisa Sûresi, 4/163, Şura Sûresi, 42/13) Dolayısıyla Allah katında din, sadece **İslam**'dır. (Al-i İmran Sûresi, 3/19) Buna Yahudilik, Hristiyanlık veya başka bir ad verilmesi, tahrif edilmemiş olmak şartıyla, bir şey değiştirmeyecektir. Nitekim Allah da birdir; ister O'na Allah denilsin ister Rahman denilsin. (İsra Sûresi, 17/110)

Ancak belli bir gelişim süreci yaşayan insanoğluna gönderilen bu **İslam** adlı dinin, peygamberlik dönemlerine göre, ibadetlerin, özellikle şekline veya teferruatına ait bazı değişik uygulamaları görülmüştür. Bir peygamber döneminde yapılan bir ibadet daha sonra görevlendirilen peygamber döneminde ya olmayabilir veya uygulama şekli değişmiş olabilir. Bazı ibadetler ise, önemlerine binaen her peygamberin ümmetine emredilmişlerdir. İşte konumuz olan itikâf, ikinci şık ibadetlerdendir. Yani önemine binaen hem bizde, hem de bizden önceki ümmetlerde yapılagelen ibadetlerden birisidir.

Kur'an-ı Kerim'in birkaç ayetinden ve Hz. Ömer'in daha cahiliye çağında iken itikâfa niyetlenmiş olmasından, bizden önceki ümmetlerde de itikâf olduğunu net bir şekilde öğrenmekteyiz. Bazı ayetlerde itikâfın mutlak olarak ibadet anlamında kullanılması bizden önceki bazı ümmetlerde bütün ibadetlere itikâf denildiği ihtimalini de akla getirmektedir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ

"İsrailoğullarını denizden geçirdik. Derken yolları, kendilerine mahsus birtakım putlara **tapan** bir topluluğa uğradı. 'Mûsâ! dediler, bunların tanrıları olduğu gibi bize de bir tanrı yapiver!' O ise: 'Siz' dedi, 'gerçekten cahil bir milletsiniz!'" (A'raf Sûresi, 7/138) Başka bir ayette de şu ifadeler geçiyor:

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاقِبُونَ

"O vakit (İbrahim) babasına ve halkına: 'Nedir bu karşısında durup **taptığınız** heykeller?' dedi." (Enbiya Sûresi, 21/52) Taha sûresi 97. Ayetinde geçen kelime de ibadet etme anlamındadır. Ayrıca bu kelime ikame etme anlamında da kullanılmıştır.⁶

Alimler Bakara sûresinde geçen iki ayete ise İslam'da uygulanan itikâf anlamını vermiş ve bu ibadete Kur'an'dan delil olarak göstermişlerdir. O iki ayet şu şekildedir:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

"Biz Beytullâh'ı insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve güven yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrahim'i namazgâh edininiz! İbrahim ile İsmail'e de: 'Tavaf edenler, **itikâfa girenler**, rûkû ve secde edenler için bu Evimi tertemiz bulundurun!' diye emretmiştik." (Bakara Sûresi, 2/125)

أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةُ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلَّمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَىٰ اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

"(Ey kocalar), oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı. Eşleriniz sizin elbiseleriniz, siz de eşlerinizin elbiselerisiniz. Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için yüzünüze bakıp, size bu lütufta bulundu. Artık bundan böyle onlara yaklaşıp Allah'ın sizin için takdir buyurduğu neslin arayışı içinde olun! Şafak vaktine, günün ağarması gecenin karanlığından fark edilinceye kadar yiyecek için. Sonra gece girinceye kadar orucu tamamlayın! Mescidlerde **itikâfta**

⁶ Bkz: Şura Sûresi, 26/71; Hac Sûresi, 22/25.

bulunduğunuz sırada eşlerinize yaklaşmayın! Bunlar Allah'ın yasak sınırlarıdır, sakın o hudutlara yaklaşmayın! İşte böylece Allah insanlara, zararlardan sakınıp korunmaları için ayetlerini iyice açıklar." (Bakara Sûresi, 2/187)

Bu ayetlerden İslam âlimleri itikâfın ancak camilerde olabileceğini çıkardıkları gibi bazı âlimler itikâfın, oruç bahsiyle zikredilmesinden yola çıkarak, oruçlu yapılması gerektiğini söylemişlerdir. İtikâfı bozacak bazı hükümler de yine bu ayetlerden çıkarılmıştır. İleride itikâfın fikhî yönü incelenirken bu konulardan detaylı bir şekilde söz etmeye çalışacağız inşaallah.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Hz. Ömer (radiyallahu anh)'in henüz müslüman olmadan önce Mescid-i Haram'da bir günlük itikâf nezrettiği, ancak bunu gerçekleştirmeden İslam'la müşerref olduğu ve bu durumda nasıl hareket etmesi gerektiğini Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sorduğu sahih hadis kaynaklarında nakledilmektedir. Hatta verilen cevaptan fukaha itikâfa dair birçok hüküm çıkarmışlardır. Hadis şu şekildedir:

أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَغْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا الْحَرَامَ قَالَ فَأَوْفَ بِنَذْرِكَ

İbn Ömer (radiyallahu anh) anlatıyor: "Babam Ömer cahiliye devrinde iken geceleyin Mescid-i Haram'da itikâfa girmek üzere nezretmişti (adamıştı). Durumu Hz. Peygamber'den sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Nezrini yerine getir' buyurdu."⁷ Bu hadis-i şeriften müşrikler arasında da itikâfın bilindiği ve uygulandığı anlaşılmaktadır.

Efendimiz'in Peygamberlikle görevlendirilmeden yani bisetten önce Hira mağarasına çekilmesi de bir çeşit itikâf olarak değerlendirilebilir. Hz. Aişe validemiz şunları anlatıyor:

أَوَّلُ مَا بُدِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ فَكَانَ لَا عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ ثُمَّ حُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ وَكَانَ يَخْلُو بَعَارِ جِرَاءٍ فَيَتَحَنَّنُ فِيهِ وَهُوَ التَّعَبُذُ اللَّيَالِي دَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ وَيَنْزَوْدَ لِذَلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى حَدِيجَةَ فَيَنْزَوْدُ لِمِثْلِهَا حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ...

Mü'minlerin annesi Hz. Aişe (radiyallahu anha)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'ne vahiy olarak ilk başlayan şey uykuda gördüğü salih rüyalar idi. Rüyada her ne görürse, sabah aydınlığı gibi aynen vukua geliyordu. (Bu esnada) ona yalnızlık sevdirmişti. Hira mağarasına çekilip orada, ailesine dönmeksizin birkaç gece tek başına kalıp, **tahannüsde** bulunuyordu. Tahannüs ibadette bulunma demektir. Bu maksatla yanına azık alıyor, azığı tükenince Hz. Hatice (radiyallahu anha)'ye dönüyor, yine aynı şekilde azık alıp tekrar gidiyordu. Bu hal, kendisine Hira mağarasında Hak gelinceye kadar devam etti."⁸

Hz. Cabir (radiyallahu anh)'den rivayet edilen uzun bir hadisin baş tarafında ise Efendimizin şöyle dediği anlatılmaktadır:

...قَالَ جَاوَرْتُ بِجِرَاءٍ شَهْرًا فَلَمَّا قَضَيْتُ جَوَارِي نَزَلْتُ...

"Bir ay kadar Hira mağarasına mücavir oldum (itikâfa girdim). **Mücaveretimi** (itikâfımı) tamamlayınca, geri döndüm...."⁹

Bu iki hadis-i şerifte geçen **tahannüs** ve **mücaveret** kelimeleri, Hanif dininin bakiyelerinden olan itikâf olduğu hadis şerhlerinde açıkça beyan edilmektedir.¹⁰ Dolayısıyla Efendimizin içinde neşet ettiği

⁷ Buhârî, İtikâf 5, 15, Eymân, 29; Müslim, Eymân, 27; Tirmizî, Nüzûr, 12; İbnu Mace, Keffarât, 18.

⁸ Buhari, Bed'ü'l-Vahy, Enbiya, 21, Tefsir, Alak Tabir, 1; Müslim, İman, 252.

⁹ Müslim, İman, 257.

¹⁰ İbn Hacer, Fethu'l-Barî, I, 4; Nevevî, Müslim Şerhi, I, 289

toplumda bazı kişiler, özellikle de Hanif dinin bakiyesiyle ibadet edip şirke girmeyenler itikâf ibadetini biliyor ve onu uyguluyorlardı.

Bu gün dünya genelinde var olan ister Yahudilik ve Hristiyanlık gibi ilâhî kaynaklı, ister Budizm ve Cainizm gibi ilâhî kaynağı bilinmeyen ve şüpheli olan dinlerin tamamında itikâf benzeri inzivalar bulunmaktadır. Bazılarında bu inziva adeta bir ömür sürerken, bazılarında ruhî inkişaf için belirli dönemlerde ve sınırlı bir şekilde yapılmaktadır. Bu dinlerde itikâf, bazı İslâmî tarikatlarda olduğu gibi, bir eğitim pratiğidir. Hz. Meryem validemizin bir ibadethaneye (mihrap) kapanıp kendini ibadete adanmasından anlaşıldığı gibi (Al-i İmran Sûresi, 3/35-38), başlangıçta ferdî bir ibadet ve uygulama olan itikâf/inziva, mesela Hristiyanlıkta zamanla kurumsallaşmış ve manastır hayatını ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu konuya işaret eden ayette Allah şöyle buyuruyor: "Sonra bunların ardından peş peşe peygamberlerimizi gönderdik. Özellikle Meryem'in oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik, kendisine İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat, ve merhamet yerleştirdik. Uydurdukları ruhbanlığı ise Biz kendilerine farz kılmadık, lâkin Allah'ın rızasına nail olmak için kendileri icad ettiler. Kaldı ki ona gereği gibi de riayet etmediler. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik, onların çoğu ise büsbütün yoldan çıkmışlardır." (Hadid Sûresi, 57/27) Bu âyet, aslında Hz. İsa'nın dininde de bunun şart olmadığını bildirmektedir. Hristiyanlık zuhur ettiğinde dünya hırsı, şehvet ve kötü ahlâk yaygın olduğundan din adamları aşırı bir tepki göstererek, özellikle 3. asra girerken bekâr kalmayı, yoksulluğu ve zühdü ideal haline getirdiler. İlahî ölçüler kaybolup helaller haram hale getirilince, fıtrat onlardan intikam aldı. Maalesef zamanla maddeye, şehvet ve ihtirasa en fazla gömülenler, onların soylarından gelenler oldular.

Yahudilik ve Budizm gibi dinlerde de, başta din adamları olmak üzere, bu dinlerin özellikle dindar müntesiplerine inziva hayatı adeta kaçınılmaz bir şekilde uygulanmakta ve bazıları için bir ömür sürmektedir. İslâm'da ise itikâf, ileride anlatılacağı gibi, belirli sürelerde, kadın erkek herkese açık bir ibadettir. Ancak bütün dinlerde var olması itikâfın son derece önemli bir ibadet olduğunu göstermektedir.

Sünneti İhya Etmenin Önemi

Sünnet Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in söz, hal ve hayat tarzının bütünüdür. Kur'an'la birlikte dinin iki temelini oluşturan bu sünnete uymak ise Allah'ın emridir. Nitekim bir ayette, "Peygamber size ne veriyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının." (Haşr Sûresi, 59/7) buyurulmaktadır.¹¹ Bu konuda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de birçok beyanları vardır. "Size, biri Allah'ın kitabı diğeri de onun elçisinin sünneti olmak üzere iki şey bıraktım. Onlara sarıldığınız müddetçe sapıklığa düşmezsiniz."¹² şeklindeki ifade, bunlardan sadece birisidir. Aslında Allah'ın Resulüne uymak Allah'ı sevdiğimizin tek göstergesidir. Nitekim Rabbimiz şöyle buyuruyor:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ey Resulüm, de ki: 'Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafurdur, rahimdir!'" (Al-i İmran Sûresi, 3/31)

Öyle ise, sünnete uymak, yani nafil ve müstahap olan unsurlarına varıncaya kadar, **Peygamber Yolunu** takip etmek, onu hayatımıza hayat yapmak, dinimizin gereğidir. Özellikle Efendimiz'in hayat-i seniyyelerinde hiç terk etmediği ama günümüzde ihmale uğrayıp unutulmuş bir sünneti ihya edip asli

¹¹ Örnek olarak şu ayetlere de bakılabilir: Al-i İmran Sûresi, 3/31, 32, 132, 171; Nur Sûresi, 24/47-54, 62, 64; Enfal Sûresi, 8/34; Ahzab Sûresi, 33/36.

¹² Tirmizî, Menakıb, 31; Müsned, I, 51; Muvatta, Kader, 3.

hüviyetiyle yeniden uygulamak, sahip çıkmak, başkalarını haberdar edip teşvik etmek ve yaymak ayrı bir öneme sahiptir. O şöyle buyuruyor:

مَنْ أَحْيَا سُنَّةً مِنْ سُنَّتِي قَدْ أَمِيتَتْ بَعْدِي فَإِنَّ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا وَمَنْ ابْتَدَعَ بَدْعًا ضَلَالَةً لَا تَرْضَاهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ عَمِلَ بِهَا لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَوْزَارِ النَّاسِ شَيْئًا

"Benden sonra sünnetimden öldürülen (yani uygulanmayan) bir sünneti kim ihya edip ortaya çıkarırsa ona, o sünnetle amel edenler kadar sevap vardır. Amel edenlerin sevapları da hiç eksiltilmez. Ve yine her kim de, Allah ve Resulü'nün razı olmadığı, sonradan çıkan bir bidati ortaya çıkarırsa, o kimseye o bidatle amel edenlerin günahları da birlikte yazılır ve onların günahlarından da hiçbir şey eksiltilmez, buyurdu."¹³

Diğer bir beyanları ise şöyledir:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بُنَيَّ إِنْ قَنَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ أَلَيْسَ فِي قَلْبِكَ غِشٌّ لِأَحَدٍ فَأَفْعَلُ ثُمَّ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ لِي يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَحَبَّنِي كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ

"Hz. Enes b. Malik (radiyallahu anh) anlatıyor: 'Allah'ın Resulü bana dedi ki: 'Yavrum, şayet gücün yeterse kalbinde hiç kimseye karşı kin ve nefret taşımadan sabahla ve akşama gir. Yavrum! İşte benim yolum (sünnetim) budur. Şüphesiz kim benim sünnetimi yaşatırsa beni sevmiş olur; beni seven de Cennet'te benimle birlikte olacaktır."¹⁴

İhmale uğramış sünnetleri ihya edene yüz şehid sevabı verileceğine dair şu hadis dikkat çekicidir:

الْمُسْتَمْسِكُ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي لَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ

"Ümmetimin fesada gittiği dönemlerde sünnetime sarılana yüz şehit sevabı vardır."¹⁵

Öyle ise ümmetin fesada gittiği yani dinî emirlere uymanın ateşten gömlek halini aldığı dönemlerde sünnete uymak, daha da büyük önem kazanmaktadır. Kaldı ki sadece tembellik ve nefse mağlubiyetten ötürü sünnete uymama değil; ona, aktarıcıları olan sahabeye ve tedvin, tasnif ve şerh edicileri olan selef-i salihîne saldırılarak sünnetin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı bir dönemde yaşıyoruz. "Elimizde Kur'an var, sünnete ihtiyaç yoktur; hem zaten sünnet sadece kendi zamanına hitap etmekteydi!" diyenlerin olacağını önceden sezen Efendimiz, etrafındakileri uyarak şöyle buyuruyor: "Sakin her hangi birinizi, koltuğuna gerilip oturmuş, kendisine emir veya yasaklarımızdan biri gelip de, 'biz onu bilmeyiz; (Allah'ın kitabı var. Sünnet diye bir şey bilmeyiz!) Allah'ın kitabında ne varsa, ona uyarız' diyorken bulmayayım!"¹⁶ Günümüzde sık duyulan bu tür sözler, hem Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mübarek sözlerinin geleceğe dair mucizevî yönünü gösteriyor, hem de sünnete sahip çıkma ve ona uymanın önemini bir kez daha vurguluyor.

İşte ihmale uğramış birçok sünnetten biri de konumuz olan itikâftır. Tabiinin önemli âlimlerinden biri olan İbn Şihap ez-Zührî (124/741) bu ihmale dikkat çekerek şöyle demektedir: "İtikâfı terk edenlere şaşıyorum. Allah Resulünün, bazı adetlerini ara sıra terk ettiğini biliyorum ama O (sallallahu aleyhi ve sellem) itikâfı hiç terk etmemişti."¹⁷ Sonraki bölümlerde bu sünnetin önemi ve nasıl ikame edildiğini anlatmaya çalışacağız.

İtikâfın Çeşitleri ve İlgili Hükümler

¹³ Tirmizî, İlim, 16; İbn Mace, Mukaddime, 15.

¹⁴ Tirmizî, İlim, 16.

¹⁵ Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, I, 172; Münavî, Feyzu'l-Kadir, VI, 261.

¹⁶ Ebu Davud, Sünne, 5; Tirmizî, İlim, 10; İbn Mace, Mukaddime, 2.

¹⁷ Bedaiu's-Sena'i, III, 5; Askalanî, Fethu'l-Barî, VI, 343.

Bir meselenin **fikhî yönü**, onun ef'al-i mükellefîn silsilesi içerisinde nerede durduğu yani farz mı, vacip mi, sünnet mi veya müstehap mı olduğu; sahih olması gereken rükün ve şartların ne olduğu, daha faziletli olması için nelere dikkat edilmesi gerektiği; yapılış şekli ve son olarak onu bozacak yani sıhhatine hâlel getirecek hususların neler olduğunu ihtiva etmektedir. Bütün bu hususlar tesbit edilirken genellikle, üç ayaklı bir sehpa gibi dengenin kurulabilmesi için birbirini destekleyen ve bir birini açıklayıcı olan üç aşamalı bir yol izlenmektedir. Öncelikle direkt veya dolaylı, o konuyla ilgili olan ayetler tesbit edilir; sonra Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in konuyla ilgili uygulama ve sözleri tesbit edilir, son olarak da konuyla ilgili sahabenin uygulama ve sözleri tesbit edilir. Elbette nasih-mensuh, sebab-i nüzul, teşrî tarihi vb. hususları da göz önüne alarak müçtehit bir âlim toplanan bu malzemeye adeta kuş bakışı yani genel olarak ama derinlemesine bakar ve o meselenin hükmünü bu şekilde tesbit eder. Böylece parçacı bakış açısından kurtularak dinin ruhuna en uygun şekli ortaya çıkarır. Ulemanın bu metodu bilinmediği için, bazen bilindiği halde kasıtlı olarak bir ayet veya bir hadisten yola çıkılarak bir meselenin hükmü belirlenmeye çalışılır, ancak çoğu zaman bu hüküm yanlış olur ve kitleleri maalesef yanlış yönlendirir. Günümüzdeki birçok yanlış yorum ve ihtilafların bir sebebi de budur maalesef.

İtikâfla doğrudan ilgili bazı ayet ve hadisleri kaydetmeden önce, itikâfın ana hedefi, gayesi ve muharrik gücü olan iki meseleden söz etmek istiyoruz.

İtikâfın İki Temel Gayesi

Hadis-i şeriflerden itikâfta temelde iki muharrik güç ve gaye bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar **kadir gecesini idrak ve ihya etmek**; mescitte sonraki **farz namazı kılmak için beklemek** ve bu arada ibadet ve zikirle uğraşmak şeklinde özetlenebilir. Mesela Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde bu konulardan ilkinde işaret ederek şöyle buyuruyor:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ ثُمَّ اغْتَكَفَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ فِي قُبَّةِ تَرْكِيَّةٍ عَلَى سُدَّتِهَا حَصِيرٌ قَالَ فَأَخَذَ الْحَصِيرَ بِيَدِهِ فَتَحَّاهَا فِي تَاجِيَةِ الْقُبَّةِ ثُمَّ أَطْلَعَ رَأْسَهُ فَكَلَّمَ النَّاسَ فَدَنُّوا مِنْهُ فَقَالَ إِبْنِي اغْتَكَفْتُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ أَلْتَمَسُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ اغْتَكَفْتُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ ثُمَّ أَتَيْتُ فَقِيلَ لِي إِنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَغْتَكِفَ فَلْيَغْتَكِفْ فَأَغْتَكَفَ النَّاسُ مَعَهُ قَالَ وَإِنِّي أُرِيْتُهَا لَيْلَةً وَثَرٌ وَإِنِّي أَسْبُجُ صَبِيحَتَهَا فِي طِينٍ وَمَاءٍ فَأَصْبَحُ مِنْ لَيْلَةٍ إِحْدَى وَعِشْرِينَ وَقَدْ قَامَ إِلَى الصُّبْحِ فَمَطَرَتْ السَّمَاءُ فَوَكَفْتُ الْمَسْجِدَ فَأَبْصَرْتُ الطِّينَ وَالْمَاءَ فَخَرَجَ حِينَ فَرَغَ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَجَبِيئُهُ وَرَوْتُهُ أَنْفِهِ فِيهِمَا الطِّينَ وَالْمَاءَ وَإِذَا هِيَ لَيْلَةُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ مِنَ الْعَشْرِ الْآخِرِ

Sahabeden Hz. Ebû Said el-Hudrî (radiyallahu anh) anlatıyor: "Allah Resulü Ramazan'ın ilk on gününde itikâfa girdi. Sonra orta on gününde bir Türk çadırında itikâfa girdi. Çadırın kapısında bir hasır vardı. Eliyle hasırı alıp çadırın kenarına çekti. Sonra başını çıkarıp insanlarla konuştu; halk onun yanına yaklaştı. Buyurdu ki: 'Ben Ramazan'ın ilk on günü itikâfa girip bu geceyi (Kadir gecesini) aradım. Sonra ayın ortasındaki on gününde itikâf yapmaya başladım. Bunun üzerine bana o gecenin ayın son on günü içinde olduğu söylendi. İçinizden kim itikâfa girmek isterse girsin.' Bunun üzerine cemaat de onunla birlikte itikâfa girdiler. Devamla şöyle buyurdu: 'Şüphesiz bana (Kadir gecesini) ayın tek gecelerinde gösterildi. Ayrıca bu gece kendimi su ve çamur içinde secde eder gördüm.' O gün ayın yirmi birinci günü idi. Namaz için kamet getirildi; bu sırada yağmur yağdı ve mescit damlamaya başladı, yerlerde çamur gördüm. Allah'ın Resulü sabah namazı kıldırıp çıktı; burnu ve alını üzerinde su ve çamur bulaşığını gördüm. O gün Ramazan'ın son on gününden yirmi birinci gün idi."¹⁸ Bu hadis-i şeriften Efendimiz'in itikâftaki temel gayelerinden birisinin de kadir gecesini araştırmak ve onu ihya etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Şimdi itikâfın bu iki muharrik güç ve hedefine dair kısaca bilgi vermek istiyoruz:

Kadir Gecesi

¹⁸ Müslim, Sıyam, 214.

Aranıp bulunması gereken en meşhur manevî hazinelerden birisi de kadir gecesidir. Aynı ismi taşıyan Kur'an suresine mealen bakıldığında bile ne kadar önemli bir gece olduğu hemen anlaşılmaktadır. Mesela yüce kitabımız Kur'an bu gece nazil olmaya başladı, bu gece bin aydan daha hayırlıdır, bu gecede, aralarında Hz. Cebrail de bulunduğu halde, melekler (yeryüzüne) inerler ve bu iniş şafak atıncaya kadar (gece son buluncaya kadar) devam eder.

Geceye isim olan '**kadr**' kelimesi değer, kıymet ve ölçü manalarına geldiği gibi, **kudret**le de münasebeti vardır. Yani Allah, ahirette hikmetten daha çok kudretle muamele ettiği gibi Kadir gecesinde de hikmetten daha çok kudret hâkimdir. O gecenin kadrini bilenlere ilâhî varidât, ahirette müminlere mükâfat verilmesi ölçüsünde, dolu dolu gelir. Bu gecede bazı insanlar, melekî yanlarının inkişafıyla, meleklerle şu veya bu şekilde temasa da geçebilirler.

Ayrıca 'kadr' kelimesinden, bu gecede İmam-ı Mübîn'den, Kitâb-ı Mübîn'e **kaderin** bir çeşit istinsahının yapıldığı da anlaşılmaktadır. Nazarı oraya ulaşanlar, kaderin bu kısmına da muttali olabilirler. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Mi'raç'ta seslerini duyduğu kalemler de bunlar olabilir. Ayrıca o gece bir kadirşinaslık **rûhu** da etrafı sarmaktadır; padişahların ulûfeleri gibi, Allah'ın fevkalâdeden '**atâları** da olabilir...

Bu gecenin **bin aydan** hayırlı olması –Allahu a'lem– kesretten kinaye olabilir. Dolayısıyla o geceyi idrak eden her herkes için aynı manevî dereceyi ihraz söz konusu olamayabilir. Belki de bu bin ay ve daha fazlası her geceyi Kadir bilenler içindir. Adeta onlar, her geceyi ihya etmişler de, bu gecede bardağı taşıran rahmet damlayıvermiş; derken kullar, damla ile deryaya ermişler... Elbette sadece bu geceyi ihya eden de hissesini alacaktır ama her geceyi Kadir bilip ihya edenin nasibdâr olacağı seviye bambaşka olacaktır.

Kadir gecesi de tıpkı bayram günleri gibi, çeşitli hayır ve hasenatı bağrında taşıyan sıkıştırılmış bir zaman dilimidir. Nitekim bayram da, kısılgına rağmen haftaların, hatta ayların varidâtını, hayrını, bereketini ve neşesini bağrında saklayan bir zaman dilimidir. Kadir gecesi de, gereğine uygun idrak ve ihya edenlere bin ayda yapılan hayır ve hasenatı bir gecede kazandırır, yani bin ay bir geceye sıkıştırılmıştır.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bu gecenin hangi gece olduğuna dair kesin bir beyan vârid olmadığından, mesele müphem kalmıştır. Bazı hadis-i şeriflerden yola çıkılarak Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olduğuna dair tahminler ve uygulamalar öne çıkmakla beraber yine hadis-i şeriflere istinad eden başka tahminler de bulunmaktadır. Aslında cevamiu'l-kelim olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Bu geceyi Ramazanın son onunda arayınız..."¹⁹ demekle Ramazan ayının manevî bir mevsim olduğuna, son günlerinde bu maneviyatın daha da yoğunlaştığına, Kadir gecesinin bu yoğunluğun zirveleştiği gecelerden birinde olabileceğine, ancak çok önemli olan bu gecelerin tamamının en güzel şekliyle ihya edilmesi gerektiğine işaret etmiş olmaktadır.

Allah'ın Evini Ziyaret

Şüphesiz yeryüzünün en kutsal mekânları, başta sırasıyla Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mesdid-i Aksa olmak üzere, Allah'ın evleri (beytullah) olarak da isimlendirilen mescitlerdir. Mü'minlerin beş vakit namaz kılıp ruhlarını arındırdıkları bu mekânlar hakkında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor:

أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا وَأَبْعَضُ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا

¹⁹ Buharî, Leyletü'l-Kadr 3; Müslim, Sıyâm, 219.

"Yeryüzünde Allah'a en sevimli yerler mescitlerdir; en sevimsiz yerler de sokaklardır."²⁰ Durum böyle olunca da her mü'min günde beş defa oraya gittiği gibi, zaman zaman ruhunu daha da arındırmak, kendini sorgulamak, evrad u ezkârla daha fazla uğraşmak ve diğer nafile ibadetleri ikame etmek gayesiyle itikâf yapmak üzere de bu Allah'a en sevimli mekânlara sığınır ve hangi niyetle oraya giderse onu elde eder. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

مَنْ أَتَى الْمَسْجِدَ لِشَيْءٍ فَهُوَ حَظُّهُ

"Kişi hangi amaçla mescide gelirse onun nasibi odur."²¹ Buyurarak bu müjdeyi vermiştir. Diğer bir hadislerinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor:

مَنْ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ، فَهُوَ زَائِرُ اللَّهِ، وَحَقٌّ عَلَى الْمُرُورِ أَنْ يُكْرَمَ الزَّائِرُ

"Kim güzel bir şekilde abdest alır, sonra mescide gelirse o Cenab-ı Hakk'ın ziyaretçisidir. Ziyaret edilenin ziyaretçiye ikramda bulunması ise bir haktır."²²

Mescitlerde namaz vb. ibadetler ikame etmek büyük sevaplar getirdiği gibi sonraki namazı beklemek, itikâf yapmak, hatta sadece oturmak bile büyük öneme sahiptir. Bu konuda da Efendimizden bir iki hadis nakletmek istiyoruz:

لَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا دَامَتِ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ، لَا يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْقَلِبَ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا الصَّلَاةُ

" Kılacağı namaz sizden birini yerinde tuttuğu, ailesine dönmesine engel olduğu sürece, o kişi namazda sayılır."²³

الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ الَّذِي صَلَّى فِيهِ مَا لَمْ يُحْدِثْ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ

"Sizden biriniz, abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde oturduğu müddetçe, melekler kendisine: 'Allah'ım! Bunu bağışla, buna rahmetinle muamele et', diye dua ederler."²⁴ Camide oturmanın, sonraki namazı beklemenin ve başta itikaf olmak üzere değişik ibadetlere niyetlenmenin neticesini de Efendimiz şöyle bildiriyor:

إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكَارِهِ، وَإِعْمَالُ الْأَقْدَامِ إِلَى الْمَسَاجِدِ وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ يَغْسِلُ الْخَطَايَا غَسْلًا

"Zor şartlarda tastamam abdest almak, mescitlere yürümek ve kılınan bir namazdan sonra diğer namazı camide beklemek / gözetmek günahları çok güzel bir şekilde yıkayıp temizler."²⁵

Son olarak, kalbi mescitlere bağlı, gönlü hep orada olan kişinin kıyamet günü kimlerle beraber olacağına dair Efendimiz'in müjdesini kaydetmek istiyoruz:

عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَبْعَةٌ يُطْلَعُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عَنِّ أَبِي هُرَيْرَةَ عِبَادَةِ رَبِّهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ وَرَجُلَانِ تَخَابَا فِي اللَّهِ اجْتِمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَلٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ

Hız. Ebû Hüreyre (radiyallahu anh) demiştir ki: Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah, şu yedi insanı arşının gölgesinde himaye buyuracaktır: Âdil devlet başkanı, gençlik yıllarını Allah'a ibadet etme neşvesiyle geçiren genç, **mescitlere dilbeste (bağlı) olan kimse**, Allah için birbirlerini sevip Allah için bir araya gelen ve Allah için birbirinden ayrılan iki insandan her biri, makam ve cemaal sahibi bir kadının talep ağında

²⁰ Müslim, Mesacid, 288; İbn Hibban, Sahih, III, 65.

²¹ Ebû Davud, Salat, 20.

²² İbn Ebî Şeybe, Musannaf, VIII, 173; Taberanî, Mü'cemu'l-Kebir, VI, 68.

²³ Buhârî, Salat, 87, Mesacid, 272; Ebû Davud, Salat, 20.

²⁴ Buhârî, Ezân 36. Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid 276; Ebû Dâvûd, Salât 20; Tirmizî, Salât 245; Nesâî, Salât 40.

²⁵ A. b. Hanbel, Müsned, 14/452.

(nefsine başkaldırıp) 'Ben Allah'tan korkarım!' diyen adam, solundakine infak ettiği şeyden, sağındaki bir şey hissetmeyecek şekilde sadakasını gizli eda eden infak ehli, yapayalnızken Allah'ı anıp da gözleri yaşlarla dolan kişi."²⁶

İtikâfın önemli hedeflerinden birisi de, başta dua olmak üzere, her ibadette olması gereken ihsan şuurunu yakalama, gafletten uzaklaşma; böylece yapılan dua ve ibadette özellikle İlahî varidatın mahalli ve Cenab-ı Hakk'ın manevî kasrı/köşkü olarak addedilen kalbin tam bir konsantrasyonla adeta Cenab-ı Hakk'ın isim, sıfat ve şuunatına kilitlenmesini sağlamaktır. Sık sık yapılacak itikâf yani kalbi Cenab-ı Hakk'a odaklama ibadeti, zamanla hayatın tamamında kişinin halk içinde Hak'la olmasını sağlayacak ve Nakşilerin bir prensip olarak uyguladıkları 'halvet der encüman' yani kalabalıklar içinde halvette olma, Hak'la beraber bulunma hali gerçekleşecektir. Dış dünyanın bütünüyle adeta bir günah denizi halini aldığı günümüzde bu kalb ve zihin selametini korumak ciddi bir ihtiyaçtır.

Kadir gecesi, mescitlerde oturma ve kalb konsantrasyonunun önemine bu kısa değinmeden sonra şimdi itikâfla ilgili bazı ayet ve hadisleri kaydetmek istiyoruz.

İtikâfla İlgili Bazı Ayet ve Hadisler

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

"Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinize yaklaşmayın!" (Bakara Sûresi, 2/187)

أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا الْحَرَامِ قَالَ فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ

İbn Ömer (radiyallahu anha) anlatıyor: "Babam Ömer cahiliye devrinde iken bir gece Mescid-i Haram'da itikâfa girmek üzere nezretmişti (adamıştı). Durumu Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sordu. Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Nezrini yerine getir' buyurdu."²⁷

H. A. İ. (radiyallahu anha) anlatıyor: "Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edinceye kadar Ramazan'ın son on gününde itikâfa girer ve derdi ki: 'Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde arayın'. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'dan sonra, zevceleri de itikafa girdiler."²⁸

Bir başka rivayette şöyle denir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her Ramazan'da itikâfa girerdi. Akşam namazını kılar kılmaz itikâf mahalline gelirdi. Râvi der ki: Bir gün Hz. A. İ. de itikâf için izin istedi. Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) izin verdi. Mescidin içinde itikâf için bir çadır kuruldu. Bunu Hz. Hafsa validemiz (radiyallahu anha) işitti, O'nun için de bir çadır kuruldu. Arkadan Hz. Zeyneb (radiyallahu anha) validemiz için de bir çadır kuruldu. Sabah olup da Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hücrelerinden çıkınca dört çadır kurulduğunu gördü ve "Bunlar da ne?" diye sordu. Durum haber verilince: 'Onları bu işe sevk eden şey nedir, Allah'ın rızasını kazandıracak bir amel düşüncesi mi? Hayır! Derhal kaldırın!' diye emretti. Çadırlar kaldırıldı. O Ramazan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de itikâfı terk etti. Şevvâl'in son onunda itikâfa girdi."

سَعِيدُ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اعْتَكَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ قَالَ فَحَرَجْنَا عَنْ أَبِي صَبِيحَةَ عَشْرِينَ قَالَ فَحَطَبْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَبِيحَةَ عَشْرِينَ فَقَالَ إِنِّي أَرَيْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَإِنِّي نَسِيتُهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ فِي وَتَرٍ فَإِنِّي رَأَيْتُ أَنِّي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ وَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْيَرْجِعْ فَرَجَعَ النَّاسُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَرَعَةً قَالَ فَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَسَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الطِّينِ وَالْمَاءِ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي أَرْنَبَتَيْهِ وَجَبْهَتِهِ

²⁶ Buhari, Zekât, 16, Rikak, 24, Hudûd, 19; Müslim, Zekât, 91.

²⁷ Buhârî, İtikâf 5, 15, 16; Humus 19; Müslim, Eymân 27; Tirmizî, Nüzûr 12; İbnu Mace, Kefferât 18.

²⁸ Buhârî, Fadlu Leyletü'l-Kadr 3, İtikâf 1,14; Müslim, İtikâf 5; Muvatta, İtikaf 7; Tirmizî, Savm 71; Nesâî, Mesâcid 18; Ebu Dâvud, Sıyâm 77; İbnu Mâce, Sıyâm 59.

Hiz. Ebu Saîd (radiyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte Ramazan'ın orta on gününde itikâfa girdik, yirminci günün sabahı olunca itikâftan çıktık. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yirminci gün sabahında bir hutbe irad etti ve sonra şunu söyledi: 'İtikâfa girmiş olanlar, itikâf mahallerine dönsünler. Zira bu gece bana Kadir gecesinin hangi gece olduğu gösterilmişti, sonra unutturuldu. Siz, son onda ve tek gecelerde arayın. Ayrıca bu gece kendimi su ve çamur içinde secde eder gördüm.' İnsanlar itikâf mahalline geri döndüler. Hava yağacak gibi değildi. O günün sonuna doğru bulutlar göründü ve yağmur yağdı. Namaz için kamet getirildi ve Efendimiz ıslak zemine secde etti; öyle ki burnu ve alnı üzerinde su ve çamur bulaşığını gördüm."²⁹

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي فُيُضْنَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِيهِ اغْتَكَفْتُ عَشْرِينَ يَوْمًا

Hiz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: "Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) her Ramazan'da on gün itikâfa girerdi. Vefat ettiği yılda ise yirmi gün itikâfa girdi."³⁰

Hiz. Enes ve Hiz. Ubey İbnu Ka'b (radiyallahu anhuma) anlatıyorlar: "Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on gününde itikâfa girerlerdi. Fakat bir sene (seferde olduğu için) itikâfa giremedi, müteakip yıl yirmi gün itikâf yaptı."³¹

Hiz. Aişe (radiyallahu anha)'nin anlattığına göre, Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) mescitte itikâfta olduğu sırada, kendisi de hayızlı iken, Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in saçlarını taramıştır. Bu hizmeti yaparken kendisi odasından ayrılmamış; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) başını ona uzatmıştır. Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) itikâfta iken, (büyük veya küçük abdest bozmak gibi) zarurî bir ihtiyaç olmadıkça odaya girmezdi.³² Ebu Dâvud'da şu ziyade var: Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) itikâfta iken hastaya uğrar, oyalanmadan halini sorar dönerdi.

السُّنَّةُ عَلَى الْمُغْتَكِفِ أَنْ لَا يَعُودَ مَرِيضًا وَلَا يَشْهَدَ جَنَازَةً وَلَا يَمَسَّ امْرَأَةً وَلَا يُبَاشِرَهَا وَلَا عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ يَخْرُجُ لِحَاجَةٍ إِلَّا لِمَا لَا بُدَّ مِنْهُ وَلَا اغْتَكَفَ إِلَّا بِصَوْمٍ وَلَا اغْتَكَفَ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ جَامِعٍ

Hiz. Aişe buyurdu ki: "Aslında, müteakif için sünnet olanı, hasta ziyaretine gitmemesi, cenaze merasimine katılmaması, kadına temas etmemesi, kadının tenine tenini değdirmemesi, zarurî ihtiyaç dışında dışarı çıkmamasıdır. Ayrıca oruçsuz itikâf yoktur ve cuma kılınan cami dışında da itikâf olmaz."³³

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغْتَكَفَ مَعَهُ بَعْضُ نِسَائِهِ وَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ تَرَى الدَّمَ فَرُبَّمَا وَضَعَتْ الطَّسْتَ تَحْتَهَا مِنَ الدَّمِ

Yine Hiz. Aişe (radiyallahu anha) anlatıyor: "Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden biri, müstehaza (özür) haliyle Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'la birlikte itikâfa girdi. Öyle ki, kadın, kanı ve elbisesinde sarı lekeyi de görüyor bu halde de namaz kılıyordu. Kanın şiddetli akması halinde (kirlletmeyi önlemek için) altına leğen koyduğu oluyordu."³⁴

جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ أَنْ صَفِيَّةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْ أَنَّهَا بِنُ الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّرَهُ فِي اغْتِكَافِهِ فِي الْمَسْجِدِ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً ثُمَّ قَامَتْ تَقْلِبُ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَهَا يَقْلِبُهَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ مَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَسَلَّمَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

²⁹ Buhârî, Fadlu Leylet'l-Kadr 2, 3, İtikaf 1, 9, 13; Müslim, Sıyâm 213.

³⁰ Buhârî, İtikaf 17; Ebu Dâvud, Savm 78. İbn Mâce, Sıyâm 58.

³¹ Ebu Dâvud, Savm 77; Tirmizî, Savm 79; İbn Mâce, Sıyâm 58.

³² Buhârî, Hayz 2, İtikâf 2; Müslim, Hayz 6-7; Muvatta, İtikaf 1; Tirmizî, Savm 80; Ebu Dâvud, Sıyam, 79.

³³ Ebu Dâvud, Savm 80.

³⁴ Buhârî, Hayz 10, İtikâf 10; Ebu Dâvud, Savm 81.

لَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَبَّرَ عَلَيْهِمَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَبْلُغُ مِنَ الْإِنْسَانِ مَبْلَغَ الدَّمِّ وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئًا

Ali İbnu'l-Hüseyin anlatıyor: "Safiyye (radiyallahu anha) validemiz buyurdu ki: 'Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) itikâfta iken ziyaret maksadıyla geceleyin yanına uğradım. Bir müddet konuştuk. Sonra geri dönmek üzere kalktım. Uğurlamak üzere de o kalktı. Kapiya kadar gelmişti ki, Ensar'dan iki kişi oradan geçiyordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i görünce hızlandılar. Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem): 'Ağır olun' dedi, 'şu yanımdaki Huyey'in kızı Safiyye'dir.' Onlar: 'Suphanallah', dediler 'bu da ne demek ey Allah'ın Resulü'. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): 'Şeytan, insana, damarlardaki kan gibi nüfuz eder. Ben, onun kalplerinize bir kötülük atmasından korkarım' buyurdu."³⁵

لا اعتكاف إلا بصيام: عن عائشة رضي الله عنها أن النبي صلى الله عليه وسلم قال

Hz. Aişe validemizden Efendimiz'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Oruçsuz itikâf olmaz."³⁶

İslam âlimleri, itikâfın çeşitleri ve sıhhati için gerekli olan şartları yukarıdaki ayet ve hadislerden istinbat etmişlerdir. Hemen her ilmihalde bulunan bu hükümleri ve fikhî meseleleri arz etmek istiyoruz.

İtikâfın Çeşitleri

Âlimler arasında bazı farklar olsa da, itikâfın üç çeşidi olduğu kabul edilmiş ve Hanefi mezhebinin görüşü de bu şekilde tesbit edilmiştir:

a. **Vacip Olan İtikâf:** Bilindiği gibi, mutlak anlamda ibadet kasdıyla veya bir dileğinin yerine gelmesine bağlanarak kurban, oruç, namaz, hac, sadaka vb. birçok ibadet adamak mümkündür ve meşrudur. İşte itikâf da bu ibadetlerden birisidir ve adanabilir yani nezredilebilir. Yukarıda da geçtiği gibi Hz. Ömer (radiyallahu anh) daha cahiliye çağında iken böyle bir adakta bulunmuş, üstelik yerini belirlemiş yani Mescid-i Haramda bir gece/gün itikâf yapmayı adanmıştı. Ama henüz bunu gerçekleştirmeden İslam'la müşerref olmuş ve her konuda olduğu gibi bu konuda da Efendimiz'e danışarak nasıl hareket etmesi gerektiğini sormuştu. Efendimiz de adağını yerine getirmesini emretmişti. Dolayısıyla "Mutlak anlamda Allah rızası ve ona ibadet etmek için veya şu işim hayırlısıyla yerine gelir ve gerçekleşirse Allah rızası için şu kadar gün itikâfa girmeyi adadım/nezrettim" diyene bunu yerine getirmesi artık vaciptir. Başta Hanefi âlimleri olmak üzere ulema, vacip olan bu itikâf için ayet, hadis ve Efendimiz'in uygulamalardan yola çıkarak bir takım şartlar tesbit etmişlerdir. Onları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. Süresi nezredilen /niyetlenen miktar kadardır. İmam Ebu Yusuf'a göre vacip olan itikâfın süresi bir günden az olamaz ve Hanefi mezhebinde fetva buna göre verilmiştir. İmam Muhammed'e göre vacip olan itikâfın süresi camide bir saat yani bir süre durmaktır. İtikâf nezredip en az bir gün kalamayacak kişiler İmam Muhammed'in bu görüşüne uyabilir ve o gün oruçlu olmak şartıyla camide bir süre kalarak adaklarını yerine getirebilirler. 2. Vacip itikâf için gündüz oruçlu olmak gerekir. Şafiiler için oruç şart değildir. 3. Cünüp ve aybaşı halinden temiz olunmalıdır. 4. Cuma namazı kılınan büyük bir camide itikâfa girmek daha faziletli olmakla beraber, en azından beş vakit namaz kılınan bir camide itikâfa girilmelidir. Bazı âlimler cami hükmünde bir mekânda da itikâf yapılabileceğini belirtmişlerdir. Hanefilere göre kadınların evlerinde namaz için ayırdıkları yerde itikâfa girmeleri daha uygundur; bir camide girmeleri ise keraheten caizdir. İmam Şafii'ye göre kadınlar da ancak camilerde itikâfa girebilirler. 5. Hemen her ibadet için gerekli olan niyet itikâf için de şarttır.

³⁵ Buhârî, İtikâf 8; Müslim, Selam 23-25; Ebu Dâvud, Sıyâm 79.

³⁶ Hâkim, Müstedrek, 4/148.

b. **Müekked Sünnet Olan İtikâf:** Ramazan'ın özellikle son on gününde yapılan itikâftır. Bilindiği gibi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir iki istisna dışında, bütün itikâflarını Ramazan ayında ve daha çok son on gününde gerçekleştirmiş ve bunu ashabına da tavsiye etmiştir. Mutlak anlamda bu itikâf için oruçlu olmak şart değildir, ancak Ramazan olunca tabii olarak oruçlu olma hali de gerçekleşir. Kifaî sünnet³⁷ olan bu itikâfta, hadis-i şeriflerden anlaşıldığı şekliyle, asıl hedef **Kadir gecesini** bulmak ve Kadir gecesiyle beraber Ramazan'ın gün ve gecelerini ihya etmek olduğundan, sürenin on gün olması ve dilimin Ramazan'ın son on günü olması sünnete uygunluk açısından da elbette daha isabetli olacaktır. Ancak bunun birkaç gün olması, mesela Kadir gecesinin içinde bulunma ihtimali olan son beş gün veya üç gün olması, hatta sadece yirmi yedinci gecesi ile sınırlandırılması da mümkündür. Ramazan dışında bir gün itikâf yapılacaksa pazartesi veya perşembe gününü seçip o gün sünnet olan orucu da tutmak daha sevaplı ve isabetli olacaktır.

c. **Müstahap Olan İtikâf:** Yukarıda verilen iki itikâf çeşidi dışında kalan itikâf müstahap görülmüştür. Bu itikâfın özünde camide durmak ve kılınan namazdan sonraki namazı beklemek; bu aradaki zamanı değişik ibadet ve zikirlerle geçirmektir. Durum böyle olunca da müstahap olan itikâfın şartları **camî adabı**yla sınırlıdır denilebilir. Yani bir mü'minin camide takınması gereken hal ve tavırlar bu itikâf için de gerekli ve yeterlidir denilebilir. Süre için bir alt limit belirtilmemekle beraber, camide ibadet kastiyla durma niyetini gerçekleştirecek kadar bir miktar, ki bu birkaç dakika da olabilir, yeterlidir. Aslında nasıl ki namaz için en az miktar iki rekât, oruç için bir gün, kurban için asgari şartlarda kurban olacak bir hayvan, sadaka için sadaka sayılabilecek bir miktar esas ve yeterli ise, itikâf için de camide Allah rızası için bir süre durmak esas ve yeterli bir alt limit olmakla beraber iki namaz arası kadar durmak, yani bir namazı cemaatle kılıp sonraki farz namaza kadar durmak maksada daha uygundur denilebilir. Kısacası müstahap itikâf için süre birkaç dakika olabileceği gibi, günler hatta seneler de olabilir. Camiye her girişte itikâfa niyetlenmek içeride geçirilecek bütün zamanı itikâfa çevirebilir. Bu nimeti hatırlatmak için eskiden bazı camilerin giriş kapısının üst tarafına, bazılarında deri muhafazanın üstüne

نَوَيْتُ الْإِيتِكَافَ لِلَّهِ تَعَالَى

"Allah rızası için itikâfa niyet ettim" şeklinde hatırlatıcı yazılar yazılmış.

Programlarda İtikâf Ruhü

Yukarıda işaret edildiği gibi, bazı âlimler mescit hükmündeki yerlerde de itikâfa girilebileceği içtihadında bulunmuşlardır. Bir ayet-i kerimeden, özellikle dışarının müsait olmadığı olağanüstü durumlarda, evlerin bir nevi mescit görevi yapacak şekilde hazırlanması emri/tavsiyesi bulunuyor. Ayet şu şekilde:

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

"Mûsâ'ya ve kardeşine: 'kavminiz için Mısır'da **evler** hazırlayın, **evlerinizi** namazgâh yapın, namazı hakkıyla ifa edin ve ey Mûsâ müminleri müjdele!' diye vahyettik" (Yunus Sûresi, 10/87) Konumuza işaret eden diğer bir ayet de şu şekildedir:

رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا يَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

³⁷ Kifaî sünnet, bir beldede bazı mü'minlerin o sünneti ikame etmesiyle sünnetin yerine gelmesi demektir.

"(O'nun nuruna), Allah'ın, yükseltilmesine ve içlerinde kutlu isminin zikredilmesine izin verdiği **evlerde** kavuşulur. Oralarda, sabah akşam O'nun şanını yücelterek tenzih eden öyle yiğitler vardır ki, ne ticaretler ve ne alım ve satımlar onları Allah'ı zikretmekten, namazı hakkıyla ifa etmekten, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalplerin ve gözlerin dehşetten halden hale döneceği, alt üst olacağı bir günden endişe ederler." (Nûr Sûresi, 24/36) Kadınların evde namaz kılmalarının ve itikâf yapmalarının daha uygun olduğuna dair içtihadı bu ayetlerden de işaret bulunduğunu belirtmek isteriz.

Ayette işaret edilen **evler** hakkında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyuruyor:

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَدَارَسُونَ بَيْنَهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَقَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ

"Bir topluluk **Allah'ın evlerinden bir evde** toplanır, Allah'ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse üzerlerine sekine iner, onları rahmet kaplar ve melekler etraflarını kuşatır. Cenab-ı Hak o kimseleri kendi nezdinde bulunanlar arasında anar."³⁸

Bu ayet ve hadisler ışığında şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Günümüzde İslamî hizmetler adına yapılan birçok **toplantı**nın mekânları normal zamanlarda mescit görevini de ifa eden yerler olduğu gibi, **kamp** adıyla aylık veya yıllık manevî programların yapıldığı mekânlar da mescit gibi görev yapmakta, hatta oralarda beş vakit namazın yanı sıra Cuma namazı da kılınmakta ve ona göre bir ibadet programı uygulanmaktadır. Durum böyle olunca da o mekânlara girildiğinde itikâfa niyetlenmenin, itikâftaki titizliği göstermenin, itikâfın ibadet programını uygulamanın, yasaklarına uymanın her hangi bir zararı olmayacağı gibi, –Allah daha iyi bilir ama– itikâfın sevabını almaya da bir engel bulunmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca itikâfa niyetlenen kişinin, toplantı ve programın serbest saatlerinde malayani ile uğraşmaları da kolay olmaz düşüncesineyiz.

Suffe Ashabı adıyla bilinen Peygamber medresesinin mümtaz talebelerinin günlük hayat ve ibadet programları da bir nevi itikâfa benzemekteydi. Dolayısıyla suffice, özellikle ilim talebeleri için hem kaldıkları yerleri buraya benzeterek feyz almalarına, hem de bir nevi itikâf hayatı yaşamalarına örnek ve sebep olabilir.

İtikâfa Dair Diğer Bazı Meseleler

Bu bölümde itikâfla ilgili ilmi hallerde geçen bazı meseleleri zikretmek istiyoruz:

Bir ay itikâf adansa ve bundan yalnız gecelere veya gündüzlere niyet edilse, bu niyet sahih olmaz. Çünkü ay, belli miktardaki geceler ile gündüzlerden ibarettir. Onun için geceli ve gündüzlü bir ay itikâf gerekir.

Yalnız gündüzleri itikâfta bulunmaya niyet edilmesi sahihtir. Bu durumda her gün fecrin doğuşundan önce mescide girip güneşin batışından sonra çıkılır. Fasılasız itikâfa niyet edilmemişse, istenilen günlerde itikâf yapılabilir. Bir gün için itikâfa niyet edildiği zaman da, buna gece dahil olmaz. Fakat fasılasız şu kadar gün itikâfa denilerek nezredilse, geceler de bu nezre girer. Aksi de böyledir. Bu durumda itikâf için güneşin batışından önce mescide gidilir. Belli olan geceler ve gündüzler mescitte kalınır. Son günün güneş batışından sonra mescitten çıkılır. Böylece itikâf sona erer.

Muayyen bir ramazan ayını itikâfla geçirmeğe nezredilse, o ramazan orucu bu itikâf orucu içinde yeterli olur. Böyle bir nezir yapıldığı halde, ramazan orucu tutulup da itikâf yapılmıyorsa, başka bir zamanda oruçlu olarak fasılasız bir ay itikâf edilmesi gerekir. Eğer itikâf yapılmaksızın diğer bir ramazan

³⁸ Müslim, Zikir, 38.

girecek olsa, artık bunda yapılacak itikâf yeterli olmaz. Çünkü bu takdirde kazaya kalan itikâfın orucu, insan üzerine düşen bir borç olmuştur. Bu, ikinci ramazan orucu ile ödenmiş olamaz.

Belirtilmeksizin bir ay itikâf yapmayı nezreden kimse, ramazanda bir ay itikâfta bulunmakla bu nezrini yerine getiremez. Çünkü bu itikâf için, bir ay oruç tutmayı da bu nezirle üzerine yüklenmiş bulunur. Ramazan orucu ise, kendisine ayrıca farz olan bir ibadettir.

Bir kimse nezrettiği bir itikâfı yapmadan ölecek olsa, her gün için bir fidye ödenmesini vasiyet etmiş olması gerekir. Çünkü vacip olan bir itikâf, orucun bir parçasıdır. Onun için oruçtaki fidye, bunda da gerekli olur. Ancak fakir ise, o zaman Yüce Allah'tan af ve mağfiret dilemelidir.

İtikâfı Bozan Şeyler

İtikâf halinde olan bir kimsenin dinî ve tabîî ihtiyaçları için zaruri olarak mescitten dışarı çıkması, itikâfı bozmaz.

Mesela, itikâfta bulunanın (mutekifin) cuma namazını kılmak için mescitten çıkması, din bakımından bir özür olduğundan itikâfına engel değildir. Zaten cuma namazının süresi bilinmiş olduğundan, adağın dışında kalmış olur. Yine, abdest ihtiyaçlarını gidermek ve gusletmek için çıkması da tabîî bir özür olduğundan itikâfa zarar vermez. Bulunduğu mescidin yıkılmaya yüz tutması veya oradan zorla çıkarılması da zarurî bir özür olduğundan itikâfa zarar vermez. (Şafiilere göre, cuma namazı için başka bir camiye çıkılıp gidilmesi itikâfı bozar. İtikâf bir hafta devam edecekse, cuma namazı kılınan bir mescitte itikâfa girmelidir.) Cuma namazını kılmak veya ihtiyacı gidermek için en yakın olan yere gidilir, arkasından mescide dönülür. Bir özürden dolayı mescitten çıkılınca, başka bir mescitte o itikâf tamamlanır.

Bir özür olmaksızın mescitten çıkmak itikâfı bozar. Onun için itikâf yapan bir kimse, geceleyin veya gündüzün özür bulunmaksızın bir müddet kasten veya sehven mescitten çıkarsa itikâfı bozulur. Bu müddet, İmameyn'e göre, bir günün yarısından ziyade bir zamandır. Bir görüşe göre de, günün belirsiz bir saatinden ibarettir. Kadın da itikâf ettiği odadan özürsüz evinin içine çıksa, itikâfı bozulur.

Şu işleri yapmak için mescitten dışarıya çıkmak da itikâfa engel olur: Hasta ziyaretinde bulunmak, cenaze hizmetinde bulunmak, cenaze namazı kılmak, şahitlik etmek, bir hastalık sebebiyle bir süre dışarı çıkmak da itikâfı bozar. Ancak itikâf adağı yapılırken, hastaları ziyaret ve cenaze namazında bulunmak şart kılınmışsa, bunlar için çıkılması itikâfı bozmaz.

Pek az rastlanan bir özürden dolayı da dışarı çıkmak itikâfı bozar. Boğulmakta olan veya yangına düşmüşü kurtarmak için dışarı çıkmak itikâfı bozduğu gibi, cemaatin dağılmasıyla dışarıya çıkmak da bozar.

İtikâfta bulunan bir kimseye, bu ibadeti esnasında birkaç gün baygınlık veya cinnet gelse, itikâfı bozulur. İyileşip kendine gelince yeniden itikâfa başlar. Öyle ki, bu durum devam ederek birkaç sene sonra üzerinden kalksa, yine itikâfı kaza etmesi gerekir.

Not: Yukarıda anlatılan meseleler, vacip olan itikâflar içindir. Nafile olan itikâflarda, bir özür bulunsun veya bulunmasın, dışarı çıkmakla veya hastayı ziyaret etmekle itikâf bozulmaz.

Vacip olan bir itikâf bozulunca, onun kazası gerekir. Meselâ: Belli bir ay için yapılan itikâf esnasında bir gün oruç bozulsa veya dışarıya çıkılsa, yalnız bir günlük itikâf için kaza gerekir. Fakat belirsiz olarak fasılasız bir ay için nezredilmiş bir itikâf esnasında, böyle bir gün oruç bozulacak veya dışarıya çıkılacak olsa, yeniden bir aylık itikâfa başlamak gerekir. İtikâf yapan kimse ister kendi iradesi ile oruç yesin ve dışarı çıksın, ister iradesi dışında olarak cinnet ve bayılma durumuna düşsün, eşittir.

Başladıktan sonra bırakılan nafil bir itikâfın, tercih edilen görüşe göre, kazası gerekmez.

İtikâf giren kimse için, zevcesi ile cinsel ilişki kurmak veya buna sebep olacak öpme ve okşama gibi herhangi bir hareket, gerek gündüz ve gerek geceleyin olsun, caiz değildir. Cinsel ilişki ister kasten, ister unutarak olsun, itikâfı bozar. İnzal olması şart değildir. Diğer hareketler ise, inzal olmadıkça itikâfı bozmaz. Bakmak ve düşünmek sonunda meydana gelecek inzal ve ihtilâm da itikâfı bozmaz.

İtikâf halinde olan kimse, muhtaç olduğu şeyleri mescitte satın alabilir. Mescide zarar vermeyecek şeyleri mescide getirebilir. Mescit içinde yer-içer. Mescit içinde hazırlanmış uygun bir yer varsa orada abdest alıp gusledebilir. Böyle bir yer yoksa dışarıya çıkar ve en yakın yerde abdestini alır ve yıkanır, beklemeksizin hemen mescidine döner. İtikâfta olan kimse, ezan okumak için minareye çıkabilir. Minarenin kapısı mescidin dışında olsa bile zarar vermez.

Nafil oruca niyet edip sabahladıktan sonra o gün itikâfa girmeyi adar ve o oruçla itikâfa girerse, caiz ve sahih olmaz. Çünkü nezredilen itikâfın orucu vaciptir, onun başladığı oruç ise nafilidir. Bu İmam Ebû Hanîfe'ye göredir.

İ'tikâfa girdiği cami' yıkılma tehlikesi arz eder veya çok rahatsız edecek biçimde akıntı yapar ya da kapı ve pencereleri kırılıp soğuktan koruyacak özelliğini kaybederse, o takdirde başka bir camiye nakletmesinde bir sakınca yoktur. Bu istihsanen böyledir. Fetva da buna göredir. Bunun gibi, bulunduğu camide ya canından ya da malından endişe duyarsa, daha güven verici bir camiye nakledebilir.

Hastalandığı için çıkıp bir süre oyalanırsa, itikâfı bozulur. Zaten bu durumda çıkması da gerekir. Çünkü sıhhati korumak için başlanılan bir ibadet -ileride yerine getirilmek üzere terkedilebilir.

Bulunduğu camiden sadece başını çıkarıp yakınlarına yıkatmasında da bir sakınca yoktur. Çünkü dışarı çıkmaksızın bu tür temizliklere ihtiyaç olabilir.

Genellikle bayram günleri i'tikâf yapmak mekruhtur. Bununla beraber bir kimse bayram günü itikâf yapacağını adar veya bu hususta yemin ederse, bayram günü itikâf yapmaz; bilahare kaza etmesi gerekir. Yemininden dolayı da keffaret ödemesi vacip olur. Bununla beraber bayram günü itikâf yaparsa, yemin veya adadığını yerine getirmiş sayılır, ne var ki kerahet işlemiş olur.

Belirli bir gün veya belirli bir ayda i'tikâfa niyet eder, fakat başka bir günde veya başka bir ayda itikâfa girerse kâfi gelir. Bunun gibi Mescid-i Haram'da veya Mescid-i Nebevî'de itikâfa gireceğini adar, bununla beraber bu adağını başka bir camide itikâfa girmek suretiyle yerine getirirse, caiz olur.

Hasta yatarken bir ay itikâfa girmeyi adar ve fakat iyileşmeden vefat ederse, hiçbir şey gerekmez. Çünkü adağını yerine getirecek kadar zaman bulamamıştır. Ama iyileştikten bir gün sonra ölürse, o takdirde bütün bir ay için keffaret vermesi gerekir. Vasiyyet etmişse aynen uyulur. Etmemişse, bu vârislerin kendi arzusuna kalmış bir husustur, verip vermemekte serbesttirlir.³⁹

Kadınların İtikâfı

Hanefi mezhebine göre kadınların evlerinde itikâfa girmeleri daha uygundur. Evde daha önce namaz kılmak için ayrılmış ve ona göre düzenlenmiş bir oda varsa o odada yoksa sırf itikâf için bir oda ayrılarak/seçilerek itikâfa girilir. Sıhhat şartları yukarıda erkekler için anlatılan şartların aynısıdır. Ancak ev hanımlarının yemek yapmak vb. bazı ev işlerini deruhte etmek durumunda kalmaları, evli kadınların eşlerinden izin almaları gibi hususlar izaha muhtaçtır. Bu konulara kısaca değinmek istiyoruz.

³⁹ Geniş bilgi için, bu bölümdeki birçok alıntıyı da yaptığımız, Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, 305-310 ve Celâl Yıldırım, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı, 2/249-210'a bakınız.

Eşten İzin Alma

Aile huzurunu sağlayan hususlardan biri de, eşlerin birbirlerini tamamlayan bir bütünün birer yarısı görmeleri, dolayısıyla yapılacak hemen her işin eşi bir yönüyle ilgilendirdiğini düşünmeleri ve ona göre davranmalarıdır. Meselelere ailenin harcı olan nezaket, sevgi, saygı, fedakârlık ve hak-hukuk duygu ve düşüncesi çerçevesinde yaklaşılmalıdır. Bu cümleden olarak eşlerin bir iş yaparken birbirlerinden izin almaları garipsenmemeli, hele hele birinin diğerine tahakkümü ve onu köle veya efendi gibi görmesi şeklinde hiç algılanmamalı; aksine eşin (zevcin) diğer yarısına bağlılığı, saygısı, muhabbeti ve hakkına riayeti cümlesinden görülmelidir.

Nafile ibadet meselesine de kısmen bu kural çerçevesinden bakılabilir. Yani nafile ibadet için eşten izin almak da saygı, muhabbet ve hakka riayet cümlesinden görülebilir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in söz ve uygulamalarında bunun değişik misalleri bulunmaktadır. Bu uygulamalardan birisini Hz. Aişe validemiz şu şekilde anlatıyor: "Bir gece Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi, yatağa girdi, öyle ki cildi cildime değdi. Biraz sonra bana "Ey Aişe izin versen, kalkıp Rabbime ibadet etsem..." dedi. Ben de "Hiç şüphesiz senin yakınlığın benim hoşuma gider, ama ben senin arzunun yerine gelmesini de isterim" dedim. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) kalktı, abdest aldı, sonra namaza durdu, Kur'an okudu, ağlamaya başladı. Baktım ki gözyaşları göğsüne doğru akıyordu. Namazın sonunda oturdu, Allah'a hamd ve senada bulundu. Yine ağlıyordu. Öyle ki gözyaşları kucağına dökülüyordu. Sonra sağ yanı üzere uzandı, sağ elini yanağının altına koydu, yine ağlıyordu..."⁴⁰

Kadınlar açısından da şu misali verebiliriz: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bir kadın eşi yanında bulunuyorken onun rızası olmadıkça Ramazan dışında (nafile) oruç tutmasın..."⁴¹

Farz ibadetler için kimseden izin almaya gerek bulunmadığı gibi, kimsenin herhangi bir farz ibadete engel olması da düşünülemez. Hadis-i şerifte özellikle orucun zikredilmesi ve eşin evde olma şartının eklenmesi dikkat çekicidir. Adeta eşlerin haklarından sayılan ailevî münasebete veya farklı yakınlaşmalara engel teşkil edecek bir hal oluşturmamak gerektiği ifade edilmektedir. Zira oruç geceden başlayarak gün boyu devam etmekte ve neredeyse hiçbir yakınlaşmaya izin vermemektedir. Mesela nafile namaz bu derece engelleyici değildir. Bazı fıkıh kitaplarında eşin hasta veya onun da oruçlu olması gibi, başka bir sebeple ailevî yakınlaşmaya müsait olmadığı zamanlarda, böyle bir izne gerek olmadığı özellikle ifade edilerek iznin asıl sebebi ve sınırı vurgulanmıştır.⁴²

Hadis-i şerifte açıkça belirtilmemiş olmakla beraber, erkeğin de o gün evde beraber kalacak eşinin rızası dışında nafile oruç tutması acaba bir hak ihlali olmaz mı? Şeklinde bir soru akla gelebilir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yukarıda verdiğimiz davranışına bakılacak olursa, en azından erkeğin de eşinden izin alarak nafile oruç tutması beklenen bir nezaket ve eşler arası bağlılık derecesini gösterir bir davranış olduğu söylenebilir. İzin alınması veya konunun hissettirilmesi, eşlerin ona göre davranmalarına da sebebiyet verecektir. Verilen misalde, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e farz olan ve beraberliğe engel olmayan teheccüd namazı için izin aldığını da unutmamak gerekir. Aslında eşlerin beraber nafile oruç tutmaları, hatta diğer nafile ibadetleri de ailece yapmaları en güzel davranış olacaktır. Zira hem yukarıda zikredilen hak ihlalleri ve tartışmalar olmaz hem de ailece yapılan ibadet manen evin her tarafını sarar.

Hadis-i şerifte dile getirilen yasak bazı âlimlerce haramlığa hamledilirken, bazılarına göre kerahet hatta tenzihen mekruh derecesinde yorumlanmıştır. Konumuz olan itikâf için de kadının eşinden izin

⁴⁰ İbn Hibban, Sahih, 620; İbn Kesir, Tefsir, 2/828-829.

⁴¹ Buharî, Nikâh, 86; Müslim, Zekât, 84; Ebû Davud, Savm, 74.

⁴² Bedai'u's-Senayi', IV, 295.

alması, erkeğin de eşin rıza ve ihtiyaçlarını, yukarıda anlatılan çerçevede, gözeterek itikâfa girmesi en uygun davranış olacaktır. İtikâfa girecek kadın ya eşinin de itikâfa girdiği günleri seçmeli ya da onu haberdar edip onayını almalıdır. Zaten erkek de anlayış gösterecek ve böyle bir eşe sahip olduğu için Allah'a şükredip ev işlerine her zamankinden daha çok yardımcı olacaktır.

Şayet kadın nezredilmiş bir itikâfa girmişse, yemek yapmak vb. işler için odasından çıkamaz ve itikâfa hâlel getirecek iş ve davranışlarda bulunamaz. Ama sünnet veya müstahap bir itikâf ise, odasından çıkabilir; ancak odaya her dönüşünde tekrar itikâfa niyetlenmeli, böylece itikâfı yeniden başlatmalıdır. Şafii mezhebine göre ise kadın da ancak mescitte itikâfa girebildiğinden, erkekler için gerekli bütün şart ve hususlar onun için de geçerlidir. Allahu a'lem...

İtikâfa Hazırlık ve İtikâf Programı

İtikâfa Hazırlık

Daha önce belirttiğimiz gibi itikâf kısa bir süreden başlayarak, istenir ve güç yetirilirse aylar sürebilecek kadar uzatılabilecek bir ibadettir. Daha önce hiç itikâfa girmemiş kişinin kısa süreli olan müstahap itikâfla işe başlamasının ve adeta bunu hayat tarzı haline getirerek, ister bir vakit namazını beklemek için, ister sırf itikâf niyetiyle, her camiye girişte itikâfa niyetlenip orada kısa süreli de olsa bir ibadet programı yapıp uygulamasının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Böylece hem psikolojik olarak, hem de pratikte itikâfla tanışma, o zevki hissetme, daha fazla yapmaya iştiahtu duyma mümkün olacaktır. Bu süreyi fırsat buldukça arttırma yoluna gitmeli, zamanla birkaç saati, derken bir gündüzü ve daha sonra da gece de kalarak bir günü kapsayacak bir süreye çıkartmalıdır. Bu tedrici tecrübe, hem ruhen alışmaya sebep verir, hem ibadet ve değerlendirme adına daha dolu bir program yapmaya sevk eder, hem de maddi açıdan ne tür ihtiyaçlar olduğuna ve nasıl tedbir alınacağına dair bir fikir verir.

Bu tedrici yolu denememiş kişinin, bir anda karar verip Ramazan ayının son on gününü itikâfa geçirmeye kalkışması bazı maddî ve psikolojik sıkıntılara sebebiyet verebilir. Zira günlük yeme-içme, dinlenme, uyuma zaman ve yeri, ibadet temposu; tefekkür, murakabe, nafil ibadet ve evrad u ezkâra ayırdığı zaman dilimi vb. alışkanlıkları onu ciddi şekilde zorlayacaktır. Sıkı bir ibadet programı yapması durumunda on günün sonlarına doğru karşılaşma ihtimali olan bazı manevî haller de psikolojini menfi anlamda etkileyebilir. Evinde yumuşak yatağa alışmış kişinin caminin sert zeminine serdiği, mesela bir battaniye üzerinde on gün uyumaya kalkışması, bel ağrıları başta olmak üzere bazı hastalıklara sebep olabilir. Normal hayatta adeta ölçsüz bir şekilde cereyan eden yeme içmenin aniden azaltılması da sağlıklı olmayabileceği gibi, yine ölçsüz bir şekilde yapılacak bir nefis muhasebesi ve tefekkür, ümitsizliğe ve hayali kararlar almaya sevk edebilir. İşte bu ve benzeri durumları hesaba katıp tedrici olarak bir itikâf alışkanlığı edinmenin daha uygun olacağı kanaatini taşımaktayız. Bu arada daha önce birkaç gün itikâf ibadetini gerçekleştiren kişilerle görüşüp tecrübelerinden istifade edilmesi yoluna da gidilmelidir.

Efendimiz ve ashabının bir uygulamasını hadis kitapları şu şekilde aktarmaktadır: Ebu Saîd (radiyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte Ramazan'ın orta on gününde itikâfa girdik, yirminci günün sabahı olunca **eşyalarımızı (evlerimize) taşıdık**. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hutbe irad etti ve sonra şunu söyledi: 'İtikâfa girmiş olanlar, itikâf mahallerine dönsünler. Zira bu gece bana Kadir gecesinin hangi gece olduğu gösterilmişti, sonra unutturuldu. Siz, son onda ve tek gecelerde arayın. Ayrıca bu gece kendimi su ve çamur içinde secde eder gördüm." Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) itikâf mahalline dönünce, o günün sonuna doğru hava bozdu. Mescit o sıralarda (üzeri dallarla örtülmüş) çardak şeklindeydi. Hz. Peygamber (sallallahu

aleyhi ve sellem)'in burnu ve burun yumuşağı üzerinde su ve çamur bulaşığını gördüm. Bu gece yirmi birinci gece idi."⁴³

Hadis-i şerifte geçen '**eşyalarımızı evlerimize taşıdık**' ifadesi, maddi olarak bir hazırlık yapıldığını göstermektedir. Böyle olması tabiidir, zira on gün boyunca (hatta yukarıdaki hadis-i şeriften o sene yirmi gün itikâf yapıldığı anlaşılmaktadır) camide yatıp kalkmak, orada yemek-içmek, günlük ve haftalık beden temizliğini yapmak vs. belli bir hazırlık gerektirmektedir. Üstelik asr-ı saadette sade bir hayat yaşanıyor; ama günümüzde ihtiyaçlar daha da arttığı için bu hazırlığın bir az daha fazla ve detaylı olması kaçınılmazdır. Mesela yatak olarak, toplandığında fazla yer kaplamayan havalı yastık ve yataklar tercih edilebilir. Köpük, su, jilet gibi teferruatı olmadığından sakal tıraşı için elektrikli tıraş makinesi daha kullanışlı olur. Camiye koku salmayacak kahvaltılık türü ve hazır dondurulmuş yiyecekler, poşet çaylar tercih edilebilir. Kâğıt havlu, elektrikli su ısıtıcısı, gül yağı vb. etrafı rahatsız etmeyecek malzemeler, kokular ve sabunlar tercih edilebilir. İtikâfa girilecek camide banyo yapılacak bir mekân ve sıcak su tertibatı yoksa, görevlilerin bilgisi dâhilinde, önceden bir hazırlık yapılabilir....

Yukarıda zikredilen hazırlıkların yanı sıra, okunacak evrad u ezkâr kitapları, tefsir ve siyer gibi diğer okunması hedeflenen kitaplar önceden temin edilmelidir. Bilgisayar ve akıllı cep telefonları caminin ve itikâfın ibadet merkezli manevi havasını bozabileceğinden ve meşgul edeceğinden ya hiç alınmamalı ya da ihtiyaç halinde sadece görüşmeyi temin edecek bir telefon bulundurulmalıdır.

İtikâf Programı

İtikâfa giren kişi (âkif), sadece Allah'ın rızasını kazanmak kasdıyla, kadimden gelen ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de terk etmediği bir sünneti ikame etmek üzere bir nevi Allah'a misafir olarak O'nun evine kapanır; nazar, gıybet, yalan, su-i zan, malayani ile uğraşma, el ve dille başkasına zarar verme başta olmak üzere, birçok günahattan uzaklaşır; bütün latifelerini ilâhî varidata açık tutmak için dünya ile irtibatını, muvakkaten de olsa, en aza indirir ve başta zikirle tefekkür olmak üzere, geniş anlamıyla sadece ibadetle meşgul olmaya gayret eder.

İtikâf boyunca bütün vakit namazlarını, bir işe yetişmek, bir görevi üstlenmek gibi kaygılar taşımadığı için aceleye getirmeden, gayet sakin, bütün adabına riayet ederek, huzurlu ve huşû içinde cemaatle ikame ettiği gibi, namaz sonrası tesbihatı da hiç aksatmaz. Cemaatle yaptığı tesbihata, hem salavatları ve esma-i hüsnayı ekler, hem de Efendimizden nakledilen **sabah ve akşam dualarını**⁴⁴ da terk etmez. Farz namazlar ve onlara tabi olan sünnetlerin yanı sıra yine gayet sakin, bütün adabına riayet ederek, huzurlu ve huşû içinde günün belli vakitlerine serpiştirilmiş işrak, duhâ, evvabin, tesbih, hacet, istihare, tövbe ve teheccüt namazlarını da ikame eder.⁴⁵ Ramazan dışında itikâf yapıyorsa gündüzleri oruçlu geçirmeye gayret eder; oruçlu olmadığı gece saatlerinde de evdeki gibi yemek ve içmekle uğraşmaz.

Ramazan Kur'an ayı olduğundan itikâfta Kur'an okumaya ayrı bir önem vermeli ona daha çok vakit ayırmalıdır. Hem kılınacak nafîle namazlar içerisinde zamm-ı sûre olarak hem de namaz dışında, belirlenecek bir program içerisinde Kur'an okunmalıdır. Nafîle namazlar içerisinde daha fazla Kur'an

⁴³ Buhârî, Fadlu Leylet'l-Kadr 2, 3, İtikâf 1, 9, 13; Müslim, Sıyâm 213.

⁴⁴ Sabah-Akşam Duaları adıyla basılan kitapçıklarda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu vakitlerde yapmış oldukları dualar bir araya getirilmiştir. Define Yayınları, 2012, İstanbul. Geniş bilgi için bkz: Mustafa Yılmaz, Peygamber Efendimizin Dilinden Sabah-Akşam Dualarının Esrarı, <http://www.herkul.org/yazarlar/dilinden/>

⁴⁵ Teheccüt namazı için bkz: Abdulhakim Yüce, Gece İbadeti, 2012, İzmir. Tesbihat için bkz: Abdulhakim Yüce, Bütün Varlığın Zikir Halkası Tesbihat, 2009, İzmir. Genel olarak nafîle ibadetler için bkz: Hikmet Yüceoğlu, Nafîle İbadetler, 2014, İzmir.

okumak için Mushaf'a bakarak da zamm-ı sûre okunabilir. Yaygın olmayan bu konuyla ilgili kısa bir bilgi sunmak istiyoruz.

Namazda kıraat (Kur'an okumak) farzdır. Hanefi mezhebine göre bu kıraatin her rekâtta Fatiha sûresi olması ve farzların ilk iki rekâtı ile nafilelerin her rekâtında buna zamm-ı sûre eklenmesi vacip iken, Şafii mezhebine göre her rekâtta Fatiha sûresi okunması farz, farzların ilk iki rekâtı ile nafilelerin her rekâtında zamm-ı sûre okunması ise sünnettir. Bu kıraatin ezberden yapılmasında bir ihtilaf bulunmamaktadır ancak Mushaf'a bakılarak yapılmasında farklı görüşler vardır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta olduğu sürece vahiy devam ettiğinden, Kur'an bir Mushaf şeklinde toplanmamış dolayısıyla namazda Mushaf'a bakılarak kıraatte bulunma söz konusu olmamıştır. Ayrıca üzerinde ayetlerin yazılı olduğu kâğıt veya benzeri bir malzemeye bakılarak namaz kılındığına dair herhangi bir uygulama da rivayet edilmemiştir.

Konuyla ilgili rivayet edilen ilk bilgi Buharî'de geçen ve Hz. Aişe validemizin azatlı kölesi Zekvan'ın kendisine imamlık yaptığı ve Mushaf'a bakarak kıraatte bulunduğu şeklindeki şu rivayettir: "Aişe'nin kölesi Zekvan Mushaf'a bakarak ona imamlık yaptı."⁴⁶ Metinde bulunmamakla birlikte bazı şerhlerde bu imametnin teravih namazında olduğu ifade edilmiştir. Bu rivayete dayanılarak yapılan içtihatların özeti şu şekildedir:

İmam Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Malik ve Hanefi mezhebinden İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre kıraatin Mushaf'a bakılarak yapılması, namazı bozmaz. İmam Şafii'ye göre farz veya sünnet ayırımı yapılmaksızın her namaz için caiz iken, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Malike göre farz namazlarda mekruh, nafilelerde ise caizdir. İmameyn'e göre ise hem farz hem de nafile namazlarda mekruhtur, zira ehl-i kitaba benzerlik söz konusudur.

İmam A'zam'a göre ise Mushaf'a bakılarak yapılan kıraat namazı bozar, zira **amel-i kesir** ve **dışarıdan öğrenme** söz konusudur. Ancak elle tutmayıp Mushaf'ın kible tarafında yüksekçe bir yere konulmasıyla amel-i kesir durumu ortadan kalkar. Hafız olanların Mushaf'a bakarak okumaları namazı bozulmaz zira onlar okuduklarını ezber de okuyabildiklerinden dışardan öğrenme sayılmaz. Öyle ise İmam A'zam'a göre sadece hafız olmayanların ezberlerinde olmayan ayetleri Mushaf'a bakarak okumaları durumunda namazları bozulur.

İmam Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre Mushaf'a bakarak kıraat sadece nafilelere hastır; diğer bir görüşe göre ise farz ve nafile ayırımı olmaksızın bütün namazlar için caizdir. Hanbeli mezhebinin meşhur fıkıh eserlerinden **Keşşafu'l-Kına**'da geçen ifade şu şekildedir:

"Namaz kılan kişi hafız bile olsa Mushaf'a bakarak kıraatte bulunabilir. Beyhakî'nin⁴⁷ rivayet ettiği Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hanımı Aişe'nin kölesinin Mushaf'a bakarak Ramazan'da kendisine teravih kıldırıldığına dair rivayet buna delildir. İmam Zührî, "bizden daha hayırlılar Mushaf'a bakarak kıraatte bulunuyorlardı" diyor. Farz ve nafile eşittir."⁴⁸

Diğer üç mezhebe göre ise, yukarıda verilen görüşler farz ve nafile ayırımı olmaksızın bütün namazlar içindir.⁴⁹

Kanaatimize göre ihtilaftan kurtulmak için farz namazlarda Mushaf'a bakarak kıraatte bulunmamak daha uygun görünüyor. Ancak nafile namazlarda, özellikle daha çok evde kılınan teheccüd, kuşluk, evvabin ve mutlak nafilelerde, Mushaf'a bakarak okumak hem daha uzun kıraatte bulunma,

⁴⁶ Buharî, Ezan, 54; Beyhakî, Sünenu'l-Kübra, II, 253.

⁴⁷ Beyhakî, Sünenu'l-Kübra, II, 253.

⁴⁸ Keşşafu'l-Kına an Metni'l-İkna, III, 125.

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz: el-Mebsut, II, 76; el-Mecmu', IV, 95.

hem Kur'an'ı baştan sona okuma, hem hıfzı koruma vb. güzellikler için müracaat edilecek bir uygulamadır. Bu amaçla, ebatları uzaktan okumaya elverişli büyüklükte özel **teheccüd boyu** Mushaflar basıldığı gibi Mushaf'ı göğüs hizasına kadar yüksek tutmayı sağlayacak aparatlar (**teheccüd rahlesi** denilebilir) da imal edilmiştir. Bu arada, o gün okunacak ayetlerin icmalî anlamları için önceden kısa bir tefsire de bakılabilir. Böylece belli bir zaman dilimi içinde, kısa bir tefsir eşliğinde Kur'an-i Kerim baştan sona okunmuş olur.

İtikâfta mushafa yüzünden bakarak zamm-ı sûreler okunursa daha fazla Kur'an okuma imkânı olacağı gibi, her defasında farklı yerler okuma, uzun süreli bir itikâfta hatimle teheccüd ve nafilâ namazları kılma vb. faydalar da elde edilebilir.

İtikâfa giren kişi her gün programladığı kadar dua eder, salavat getirir, tevbe ve istiğfarda bulunur ve evrad kitaplarından, yine programladığı kadar, evrad u ezkar okur.⁵⁰ Bu arada gecenin karanlıklarında, hayatın anlamı, dünyaya geliş gayesi, Cenab-ı Hakk'ın esma, sıfat ve şuunatı, İslam âleminin ve insanlığın içinde bulunduğu vahim durum vb. konular üzerinde tefekkürde bulunur. O güne kadar yaptıkları hataları ve kaçırdıkları iyilikleri düşünerek kendisini muhasebe ve sorguya çeker. Bu arada cami içinde yalnız başına ve karanlıkta kendini mezarda hissedip **rabita-i mevt**⁵¹ yapması onu ayrı manevî derinliklere ulaştırabilir.

Beş vakit namaz kılınan caminin manevi atmosferinde insan-i kâmil olma yolunun pratikleri ve meyveleri olan inziva, üns billah, uzlet, çile, halvet ve murakabeye; killet-i menam, killet-i taam, killet-i kelim ve uzlet ani'l-enam, sükût-u müdâm, zikr-ü müdâm, teveccüh-ü tam da eklenince kişinin melekî yanları gelişmeye başlayabilir. Aslında itikâf bu sayılanların, yani bütün unsurlarıyla tasavvuftaki **seyr u sülûk**ün, herkes tarafından ve bir müridin gözetimine ihtiyaç duymayacak şekilde, uygulanabilecek temel kaynaklarındandır. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "İtikâfa giren, günahlardan uzak kalır ve kendisine tüm iyilikleri işleyen biri gibi iyilikler yazılır."⁵² buyurmaktadır.

İtikâf ayrıca iradî bir yalnızlıktır. **Yalnızlık**, insan fitratında olan bir duygudur. Zira her insan hem mükemmel, hem özel yaratılmıştır. Zaman zaman yalnız kalıp tefekküre dalmak, Rabbiyle adeta baş başa kalıp O'na içini şerh etmek, engin ibadet vadilerinde dolaşmak, kalbinin kapılarını O'ndan gelecek varidâta açmak... dünya zindanında kısırılmış her ruhun fitrî olarak ve özlemle beklediği yalnızlık anlarıdır. Bu ruhlar, manen günde beş defa namaz ve tesbihatta dakikalarca; hem manen, hem maddeten her gece ibadetinde saatlerce, senede bir defa da olsa itikâfta günlerce, bazıları da inzivada aylarca bu yalnızlığı iradî olarak yaşarlar. Ayrıca biz hissetmesek de bazı nadide şahsiyetler bulundukları makamda ve yaşadıkları haller itibarıyla, halk içinde yaşamakla beraber hep Hakk'la beraberdirler ve bir anlamda hep yalnızdırlar. Kalbin Allah'a **konsantre** olması, sadece O'nunla uğraşması, bütün gaye ve himmeti O'nun rızasına teksif etme, O'nu daha iyi hissetme, O'nunla ünsiyet kurma, sadece O'na

⁵⁰ Evrâd ve ezkâr kitapları arasında Nevevî (1233-1277)'nin Ezkâr-ı Nevevî diye tanınan Hilvetu'l-Ebrar adlı eserinin (Dimaşk, 1971) önemli bir yeri vardır. Nevevî'nin eseri gibi çok okunan evrâd kitaplarından biri de Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (870/1465)'nin Delâilu'l-Hayat'ı, diğeri de Ehl-i Beyt tarikiyle Hz. Peygamber'e nisbet edilen Cevşen'dir. Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevî (1813-1893)'nin Mecmuatu'l-Ahzab adlı üç ciltlik derlemesi de (İstanbul, 1311) büyük öneme sahiptir. Bu eser Fethullah Gülen Hocaefendi tarafından el-Kulubu'd-Dari'a adıyla bir cilt halinde (700 sayfa), tashihler yapılarak yeni bir tertip ve eklemelerle tekrar neşredilmiştir. Define Yayınları, 2011, İstanbul.

⁵¹ Geniş bilgi için bkz: Abdulhakim Yüce, Rabita-i Mevt, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, 98. Sayı Ekim-Kasım-Aralık 2012, ss.22-27.

⁵² İbn Mace, Sıyam, 67.

güvenip O'na itimad etme... gibi hususlar ancak bu yalnızlık anlarında kâmilten elde edilebilir. İşte itikâf bunun için adeta biçilmiş kaftandır.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) genellikle Ramazanın son on gününde itikâfa girdiği için, bu sünneti de ihya etmek üzere bu günlerde itikâfa giren kişi, Ramazan ayının son on gününün manevî varidat ve bereketinden istifade edebileceği gibi, bin aydan hayırlı olan **kadir gecesini** de ihya etme ihtimali gayet yüksektir.

İtikâfa çekilen kimse, burada geçirdiği bütün vakitlerini namazda geçiriyor gibidir. Çünkü filen namaz kılmadığı vakitlerde de, cami içinde namazı bekler bir haldedir. Bu şekildeki bir bekleyiş de Efendimiz'in ifadesiyle namaz hükmündedir. O şöyle buyuruyor: "Kılacağı namaz sizden birini yerinde tuttuğu, ailesine dönmesine engel olduğu sürece, o kişi namazda sayılır."⁵³ "Sizden biriniz, abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde oturduğu müddetçe, melekler kendisine: 'Allah'ım! Bunu bağışla, buna rahmetinle muamele et', diye dua ederler."⁵⁴

Ve bütün bunları yaparken Allah'ın evinde ve O'nun misafiri olma edebi ve titizliği içinde hareket eder. Hayalinden geçenler dâhil, her düşünce ve davranışına dikkat eder ve her mümin için temel ideallerden olan **ihsan ufkunu** yakalamaya çalışır.

İtikâf ve Kullukta Derinleşme

İnsan, ilahî irade ile kul olarak yaratılmıştır; ama kendi iradesiyle kulluğunu ve o kulluktan hoşnut olduğunu ortaya koymalıdır. Yani **gayr-i iradî kulluğunu, iradî kullukla derinleştirmelidir**. Çünkü insan, ancak iradesiyle ortaya koyduğu ameller sayesinde kullukta derinleşir ve Allah'ın rızasını kazanır. Kullukta derinleşme azmi içinde olmayanlar zamanla hiç farkına varamayacakları şekilde sığlaşırlar. Dolayısıyla insan, sürekli derinleşme peşinde bulunmalıdır. İbadette derinleşme kullukta da derinleşmenin en emniyetli yoludur. Onun için de ibadet derinlik açısından farklı mertebelere ayrılmış ve aynı kökten gelseler de **ibadet, ubudiyet ve ubûdet** gibi farklı isimlerle anılmıştır.⁵⁵

Durum böyle olunca da kişi, ibadet ve taatinde her gün yeni mertebeler kazanma gayretinde olmalı ve her yeni gün, "Rabbim, bugün Seni dünden daha derin duyuyorum; keşke dün de bana bunu duyursaydın" diyebilmeli ve duymadaki derinliğini her zaman bir perde daha yükseltmeli, ertesi gün daha derin, sonraki gün biraz daha derin olmaya çalışmalıdır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in günde yetmiş ya da yüz defa istiğfar etmesindeki sır da, terakkideki seyrinin bu şekilde olmasındadır. O, devamlı yükseldiğinden dolayı, her an arkada bıraktığı yenilerine nazaran dûn mertebelere bakmış ve her basamakta bir önceki için "estağfirullah" demiştir. Bu aynı zamanda ümmet için bir hedef ve yol göstermektir.

Peki, kullukta derinleşmenin temel unsurları nelerdir ve bunların ne kadarı, kısmen de olsa, itikâfla gerçekleşebilir? Bundan sonraki satırlarda bunların birkaç tanesinden söz etmeye çalışacağız.

Kullukta Derinleşmenin Bazı Temel Unsurları ve İtikâf

⁵³ Buhârî, Ezân, 36; Müslim, Mesâcid, 275.

⁵⁴ Buhârî, Ezân, 36.

⁵⁵ Geniş bilgi için bkz: F. Gülen, Kalbin Zümrüt Tepeleri I, 120.

Nazarî-Amelî İrtibatı

Bilindiği gibi dinî meselelerin **nazarî** yanında bir icmal hâkimdir; matlup olan, onların **amelî** planda tafsile ulaştırılmalarıdır. Sadece fikir hâlinde bulunan ve tatbik sahasına çıkarılmamış olan bir bilgi, pratiğe dökülmedikçe ve fiilî olarak ortaya konulmadıkça asıl tesirini icra edemez ve semeredâr olamaz. Gerçi nazarînin bir kısmı çok kıymetlidir. Mesela, iman pek değerli bir nazarîdir; fakat onun da bir inkişaf alanı vardır. O alan sâlih ameldir; onun derinliği ise **ihsan şuuru**na ulaşmaktır. İman çok ehemmiyetli olsa da, onun vadettikleri ancak amelle bilinir; iman, amel sayesinde inkişaf ettirilmeyince, duyulması lazım gelenler duyulamaz, sezilmesi gerekenler sezilemez ve iman hakiki tadına varılamaz. Bu itibarla, önce iman amelle tafsile ulaştırılmalı, sonra sâlih amelde sebat edilmeli ve derinleşme peşine düşülmeli; akabinde ise, canlılığın hep korunması ve hiç heyecan yorgunluğu yaşanmaması için o amele sürekli yenilenmeler, renkler ve farklı desenler katılmalıdır. Namaz, Kur'an okuma, evrad u ezkâr, tefekkür, muhasebe, rabita-i mevt vb. birçok ibadetin beraber yapıldığı adeta paket bir ibadet programı olduğundan itikâfta amel bir nevi zirveye çıkar. İtikâfta elde edilen bu seviye belli bir ölçüde de olsa diğer zamanlarda muhafaza edilirse kullukta derinleşme adım adım gerçekleşebilir.

Temadî/Süreklilik

Diğer taraftan kullukta **temadi** yani süreklilik çok önemlidir. Samimâne ve şuurluca ortaya konan ibadet ile arınma ve kurbet kazanma birbirini takip eder; bu şekilde kullukta temadî sağlanmış olur. İbadetin şuurluca yapılmasıyla onun temadîsi (sürüp gitmesi, devamlı olması ve kalıcı tesirler bırakması) arasında 'salih daire' söz konusudur. Çünkü her şer aynı zamanda başka bir şerre çağrı ve her kötülük sonraki bazı kötülüklerin mukaddimesi olduğu gibi; her hayır da, diğer bir hayrın davetçisi ve her güzel amel başka iyiliklerin vesilesidir. Devam ve temadî kalb ve ruh hayatında derinleşmeyi temin eder; derinleşme de, şuurda ve vicdanda ayrı bir enginliğe kapı aralar; insanı farklı bir marifet ufkuna ulaştırır. Şayet Efendimiz'in itikâf sünneti süre açısından da aynen yerine getirilirse, on gün boyunca yoğun bir şekilde devam edecek olan bu ibadet programı kişiye ibadette temadi adına ciddi bir fırsat sunmuş olacak ki, itikâftan sonra da bunu kısmen de olsa sürdürmek mümkün olacağından kullukta derinleşmeye ciddi katkı sağlar.

Nafile İbadetler

Kullukta derinleşmenin ve Cenab-ı Hakk'a daha çok yaklaşmanın bir yolu da farz ibadetlere ek olarak **nafile ibadetlere** devam etmektir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kudsî hadislerinde, farz ibadetlerin yanı sıra insanı Allah'a yaklaştıracak, dostluğuna ve sevgisine mazhar kılacak dolayısıyla kullukta derinleşmeye vesile olacak **nafile** ibadetlerin önemine işaret etmişlerdir.⁵⁶ İtikâf mutlak anlamda nafile bir ibadet olduğu gibi, şayet gereğine uygun ikame edilirse, yukarıda işaret ettiğimiz gibi bünyesinde birçok nafile ibadet de barındırmaktadır. Tabir yerinde ise itikâf nafile ibadetler mahzenidir.

Allah Rızası

Zahiren önemsiz ve küçük gibi görünse de her müsbet davranışı bir ganimet bilip ona sarılarak **Allah'ın rızasını arama** azmi ve gayreti de kullukta derinleşmenin yollarındandır. Zira Allah rızasının ve ona terettüp eden af, mağfiret ve **kurbetin** hangi amelde olduğu bilinmemektedir. Bu hususa dikkat çekmek üzere Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine tavsiyede bulunmasını isteyen bir sahabiye şöyle buyurur: "Allah'a karşı muttaki ol ve iyilik adına hiçbir şeyi küçük görme."⁵⁷ Diğer bir hadislerinde, "Bir hurmanın yarısıyla da olsa, bunu da bulamazsanız bir güzel sözle kendinizi ateşten koruyun"⁵⁸ buyurur. Elbette bunun zıddı da söz konusudur, yani sıradan bir kötülük veya yanlış

⁵⁶ Buharî, Rikak, 38.

⁵⁷ Müsned, 32/148.

⁵⁸ Buharî, Zekât, 10.

davranışımız bizleri Allah'ın rızasından uzaklaştırarak gazabına duçar kılabilir, neticede ebedî hüsrana uğrayabiliriz. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), susamış bir köpeğe su veren günahkâr bir kadının affedildiğini, buna mukabil bir kediye eve hapseden bir mü'mine kadının da Allah'ın gazabına uğrayarak cehenneme gittiğini misal olarak belirtmişlerdir.⁵⁹ İtikâf ibadeti ve ihtiva ettiği diğer ibadetlerin tamamı ihlaslı, samimi ve şuurlu bir şekilde Allah rızasını kazanmaya müteveccih bir karakter arz ederler. Zira bunlar, **riyâ** başta olmak üzere, ibadete hâlel getirecek unsurların hemen bir çoğundan uzak ibadetlerdir. Şayet iradenin hakkı verilip **ucuptan** da korunabilirse, itikâfa giren kişi itikâfıyla sadece Allah rızasına müteveccih olma imkânı yakalayabilir.

Muhasebe, Murakabe ve Tefekkür

Muhasebe, murakabe ve tefekkür de kullukta derinleşme yolları ve pratikleridir. Hesap görme, hesaplama, kendi kendini sorgulama diyebileceğimiz **muhasebe**⁶⁰; mü'minin, iyi-kötü, yanlış-doğru, günah-sevap yaptığı her şeyi gözden geçirip, hayırları, güzellikleri şükürle karşılaması; inhırafları, günahları istiğfarla gidermeye çalışması; yanlışlıkları ve kötülükleri de tevbe ve nedametle düzeltmeye gayret göstermesi adına çok önemli bir cehd ve insanın kendini isbat etmesi mevzuunda da ciddî bir teşebbüs sayılır. İnsanın, kendi kendini ledünnî yanlarıyla, iç derinlikleriyle, mana ve ruh enginlikleriyle keşfedip tanıması, tanıyıp yorumlaması diye de ifade edebileceğimiz muhasebe, gerçek insanî değerlerin ortaya çıkarılması, bu değerlere esas teşkil eden duyguların geliştirilmesi ve korunması yolunda bir ruh cehdi ve düşünce sancısıdır.

Herhangi bir mevzuda, geniş, derin ve sistemli düşünme manalarına gelen **tefekkür**⁶¹ ise, hâdiselerden ibret alma ve çeşit çeşit netice çıkarmanın چراغı, tecrübelerin altın anahtarı, hakikat ağaçlarının fideliği, kalb nurunun da gözbebeğidir. Onun içindir ki, her güzel şeyde olduğu gibi tefekkürde de zirveleri tutan Ufuk İnsan: "Tefekküre denk ibadet yoktur; öyle ise gelin Cenâb-ı Hakk'ın nimet ve kudret eserlerini tefekkür edin! Ama zinhâr Zât-ı Bârî'yi tefekküre kalkışmayın; zira o, insan düşüncesini aşan bir mevzudur."⁶² mealindeki sözüyle, düşünebileceğimiz sahanın sınırlarını belirler ve bize, güç, imkân ve iktidarlarımızın hudutlarını ihtar eder.

Gözetme, mülâhazaya alma, intizarda bulunma, kontrol etme ve kontrol edildiği şuuruyla yaşama manalarına gelen **murakabe**⁶³ gelince, o hâl ehlince, Allah'tan gayrı her şeyden alâkayı keserek kalben Cenâb-ı Hakk'a yönelmek, ilm-i ilâhînin her şeyi kuşatmış olduğu inanç ve mülâhazasıyla nefsin menhiyâta karşı gemleyip hayatını Allah'ın emirleri ışığı altında dizayn edip yaşamaktan ibaret görülmüştür.

İtikâf, âkifin kabiliyetleri ölçüsünde muhasebe, murakabe ve tefekkürün adeta zirve yapabileceği bir ibadet ve fırsattır. Elbette bu konularda önceden bazı bilgiler edinmek meseleyi daha da verimli hale getirecektir. Âkif tefekkür nasıl yapılır, murakabede nelere dikkat edilir, muhasebenin verimli hale gelmesi nasıl gerçekleşir? sorularının cevabına asgari düzeyde de olsa aşına olmalıdır. Aksi takdirde verimsiz hayalvari düşüncelere dalmak mümkün olabileceği gibi, muhasebe neticesinde ümitsizlik eşiğine gelmek, psikolojik rahatsızlıklara yakalanmak da söz konusu olabilir.

Evrâd u Ezkâr ve Rabita-i Mevt

Başta tasavvuf ehl-i olmak üzere insan-i kâmil olma yolunda mesafe almak ve kullukta derinleşmek isteyen hak dostları, temelde iki metot uygulamışlardır: **Evrâd u ezkâr** ve **rabita-i mevt**...

⁵⁹ Buharî, Bed'ü'l-Halk, 17.

⁶⁰ Geniş bilgi için bkz: F. Gülen, Kalbin Zümrüt Tepeleri I, 62.

⁶¹ Geniş bilgi için bkz: F. Gülen, Kalbin Zümrüt Tepeleri I, 67.

⁶² et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 6/250.

⁶³ Geniş bilgi için bkz: F. Gülen, Kalbin Zümrüt Tepeleri I, 125.

Girişte işaret ettiğimiz gibi, şayet programlı ve hazırlıklı bir şekilde yapılırsa itikâf, başta Kur'an olmak üzere birçok evrad u ezkara beşiklik yapabileceği gibi, caminin manevî atmosferini gecenin lahutî sessizlik ve derinlikleriyle birleştirerek ilahî varidata mazhar kılacak bir rabita-i mevt yapmak da mümkündür.

Seyr u Sülûk

Nefsi kirlerden arındırma gayreti de kullukta derinleşme yollarındandır ki bu, ancak tasavvuf erbabının '**seyr u sülûk**' adını verdikleri nefse mücahede ameliyesiyle mümkün olabilir. 'Seyr u sülûk' ifadesi, belli bir usûl dairesinde hayvanî ve cismanî arzulardan uzaklaşıp kalb ve ruhun hayat çizgisinde gönül ayağıyla Allah'a yürümenin, O'na vâsıl olma yollarını araştırmanın ve böyle bir vuslata erebilmek için 'mesâvi-i ahlâk' da diyebileceğimiz fenâ huylardan uzaklaşmanın ve Kur'ânî ahlâkla ittisaf etmenin unvanıdır.⁶⁴ Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde bunun bazı temel prensiplerine şöyle işaret etmiştir : "Ümmetim hakkında en çok korktuğum şeyler: Karın büyüklüğü (göbek bağlamak), çok uyku, tembellik ve yakîn (iman) azlığıdır."⁶⁵ Daha sonra gönül ehli, seyr u sülûkün temel unsurlarını geniş anlamıyla zikir, killet-i menam, killet-i taam, killet-i kelim ve uzlet ani'l-enam şeklinde formüle etmişlerdir ki bunların tamamı itikâfta bir araya gelmektedir. Elbette iradenin hakkı verilir, hazırlık yapılır ve bu konularda önceden bir miktar bilgi elde edilirse nefsi arındırma, ruha mertebe kazandırma dolayısıyla kullukta derinleşme imkânı elde edilebilir.

Sözün özü, itikâf cami bir ibadet olarak birçok manevî faydasının yanı sıra kullukta derinleşme adına da kaçırılmaması gereken peygamberler sünnetidir. Şayet Ramazan ayının son on gününde bu ibadet ikame edilirse, manen elde edilen mertebeye birlikte, içinde bulunulan zaman (ramazan ve muhtemelen Kadir gecesini) ve mekânın (Allah'ın evi mescid) kutsiyeti kişinin elinden tutar ve adeta vahyin Hirâ Sultanlığındaki ilk nüzulüne benzer şekilde, Kur'an'ı Hz. Cebrail'den dinliyor gibi bir hal yaşanabilir. Elbette iradenin hakkı verilerek bunun ruh ve vicdandaki tesirleri sonraki günlerde de kısmen devam ettirilebilir.

Netice

Bu dünyada insan için en önemli şey, onu yaratan ve değişik nimetlerle donatan Allah'a şükrederek, O'nu hoşnut etmek ve rızasını kazanmaktır. Bunun yolu da Allah'a gereğine uygun şekilde saygı ve sevgi göstermektir ki o da ancak O'na ibadet etmekle gerçekleşir. Bu ibadet kişiyi Allah'ın rızasına ve neticede kurbîyetine yani yakınlık ve dostluğuna götürecektir.

İbadetlerin en önemli olanları, Yüce Yaratıcı'nın emrettiği ve O'nun üzerimizdeki hakkı olan farzlardır. Kişi elinden geldiği ve gücünün yettiği kadar bu farz ibadetleri eksiksiz yerine getirmelidir. Bunu yapabilmek için farz ibadetler konusunda gerekli bilgileri edinmenin yanında, huşu, takva, ihlas, ihsan gibi sıfatlar edinme yollarını da aramalıdır ki, bu ibadetleri kâmil manada yerine getirebilsin. Ancak, bütün gayretine rağmen, nefis ve şeytan gibi düşmanları olan insanın, Rabbine yakışır bir şekilde ibadetleri eksiksiz yerine getirmesi kolay olmadığından, Efendimiz'in birer hediyesi olan nafile ibadetleri ihmal etmemeli ve Rabbin huzuruna eksik bir ibadetle çıkmamalıdır.

Ancak nafile ibadetler farzların eksikliklerini gidermenin yanında, Allah'a şükretme yollarından biri olması, Allah'ın sevgisini kazandırması, faziletli kılması, manevî zevklerin kaynağı olması, hem berzah hem de kıyamet azığı olması, hayır kapılarından biri olması, felâketlerden koruması.. gibi fayda ve güzelliklere de sahiptirler. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde, "Ümmetimin fesada gittiği dönemlerde sünnetime sarılana yüz şehit sevabı vardır" buyurarak, her birisi sünnetin bir

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz: F. Gülen, Kalbin Zümrüt Tepeleri II, 244, 283.

⁶⁵ Suyûtî, Fethu'l-Kebir, I, 58.

çeşidi olan nafil ibadetlerin de önemine dikkat çekmiştir. Elbette sünnet sadece nafil ibadetlerden oluşmamaktadır; o İslam'ın ikinci kaynağı olduğu gibi birinci kaynak olan Kur'an'ı da açıklayan ve dinin nasıl yaşanacağını, pratik hayata nasıl aktarılacağını gösteren ana caddedir. İşte nafil ibadetler bu ana caddenin temel çizgilerinden birini oluşturmaktadırlar.

Farz ibadetlerin çok kişi tarafından terkedildiği, terk etmeyenlerin de eksik ve ciddiyetten uzak bir şekilde, adeta bir gelenek ve kültür olarak yerine getirdiği günümüzde, farzların yani sıra nafil ibadetlere sarılmak daha da önem arz etmektedir. Teravih gibi nafil ibadetlerin bazılarının İslam'ın alamet ve göstergesi olan şear cinsinden sayılması da işin ayrı bir yönünü oluşturmaktadır. Şear, Müslümanlığın sembolleri, bir yerin Müslüman diyarı, bir toplumun Müslüman toplumu, bir ferdin de Müslüman olduğunu gösteren alâmetlerdir; ezan, cuma ve bayram namazları, kurban kesmek gibi... Bu bakımdan, şearin sünnet olanları, şahsî farzlardan daha öte bir değere sahiptir.

Öyle ise, sünnete uymak, yani nafil ve müstahap olan unsurlarına varıncaya kadar, **Peygamber Yolunu** takip etmek, onu hayatımıza hayat yapmak, büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Efendimiz'in hayat-i seniyyelerinde hiç terk etmediği ama günümüzde ihmale uğrayıp unutulmuş bir sünneti ihya edip asli hüviyetiyle yeniden uygulamak, sahip çıkmak, başkalarını haberdar edip teşvik etmek ve yaymak ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim O şöyle buyuruyor: "Benden sonra sünnetimden öldürülen (yani uygulanmayan) bir sünneti kim ihya edip ortaya çıkarırsa ona, o sünnetle amel edenler kadar sevap vardır. Amel edenlerin sevapları da hiç eksiltilmez. Ve yine her kim de, Allah ve Resulü'nün razı olmadığı, sonradan çıkan bir bid'atı ortaya çıkarırsa, o kimseye o bid'atla amel edenlerin günahları da birlikte yazılır ve onların günahlarından da hiçbir şey eksiltilmez."

İşte itikâf da ihya edilmesi gereken ihmale uğramış Nebvî sünnetlerin önemlilerinden birsidir. İtikâfa giren kişi, sadece Allah'ın rızasını kazanmak kasdıyla, kadimden gelen ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de terk etmediği bir sünneti ikame etmek üzere bir nevi Allah'a misafir olarak O'nun evine kapanır; nazar, gıybet, yalan, su-i zan, malayani ile uğraşma, el ve dille başkasına zarar verme başta olmak üzere, birçok gûnahtan uzaklaşır; bütün latifelerini İlahî varidata açık tutmak için dünya ile irtibatını, muvakkaten de olsa, en aza indirir ve başta zikirle tefekkür olmak üzere, geniş anlamıyla sadece ibadetle meşgul olmaya gayret eder.

İtikâf iradî bir yalnızlıktır. **Yalnızlık**, insan fıtratında olan bir duygudur. Zira her insan hem mükemmel, hem özel yaratılmıştır. Zaman zaman yalnız kalıp tefekküre dalmak, Rabbiyle adeta baş başa kalıp O'na içini şerh etmek, engin ibadet vadilerinde dolaşmak, kalbinin kapılarını O'ndan gelecek varidâta açmak... dünya zindanında kısırılmış her ruhun fitrî olarak ve özlemle beklediği yalnızlık anlarıdır. Bu ruhlar, manen günde beş defa namaz ve tesbihatta dakikalarca; hem manen, hem maddeten her gece ibadetinde saatlerce, senede bir defa da olsa itikâfta günlerce, bazıları da inzivada aylarca bu yalnızlığı iradî olarak yaşarlar. Ayrıca biz hissetmesek de bazı nadide şahsiyetler bulundukları makamda ve yaşadıkları haller itibarıyla, halk içinde yaşamakla beraber hep Hakk'la beraberdirler ve bir anlamda hep yalnızdırlar. Kalbin Allah'a **konsantre** olması, sadece O'nunla uğraşması, bütün gaye ve himmeti O'nun rızasına teksif etme, O'nu daha iyi hissetme, O'nunla ünsiyet kurma, sadece O'na güvenip O'na itimad etme... gibi hususlar ancak bu yalnızlık anlarında kâmilten elde edilebilir. İşte itikâf bunun için adeta biçilmiş kaftandır denilebilir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) genellikle Ramazan'ın son on gününde itikâfa girdiği için, bu sünneti de ihya etmek üzere bu günlerde itikâfa giren kişi, Ramazan ayının son on gününün manevi varidat ve bereketinden istifade edebileceği gibi, bin aydan hayırlı olan **kadir gecesini** de ihya etme ihtimali gayet yüksektir.

İtikâf, ibadetin ruhu ve kulluğumuzun büyük bir sırrı olan duayı en ihlaslı, en renkli, en detaylı yapma imkânı verir. Çünkü duanın hakkıyla yapılabilmesi ve kabule karin olması için gerekli olan zamanın kutsiyeti, mekânın ulviyeti, muhtevanın etkili ve zengin olması, hâlet-i ruhiyenin kalitesi kâmil manada itikâfta bulunmaktadır. Zira, dualar bilhassa camilerde ve namazlardan sonra, özellikle Cuma günü icabet saatinde ve gecelerinde, diğer mübarek gecelerde ve Ramazanda, halis bir kalple yapılır ve kabul edileceğinden kuvvetle ümit beslenirse kabule karin olma ihtimali daha fazla olur. İşte bu şartların hemen tamamı itikâfta bir arada mevcuttur.

İtikâfa çekilen kimse, burada geçirdiği bütün vakitlerini namazda geçiriyor gibidir. Çünkü fiilen namaz kılmadığı vakitlerde de, cami içinde namazı bekler bir haldedir. Bu şekildeki bir bekleyiş de Efendimiz'in ifadesiyle namaz hükmündedir. O şöyle buyuruyor: "Kılacağı namaz sizden birini yerinde tuttuğu, ailesine dönmesine engel olduğu sürece, o kişi namazda sayılır." "Sizden biriniz, abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde oturduğu müddetçe, melekler kendisine: 'Allah'ım! Bunu bağışla, buna rahmetinle muamele et', diye dua ederler."

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Mısır, 1313, I-IV
- Aynî, Bedruddin, *Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buharî*, İst. 1348.
- Azimâbâdî, *Avnu'l-Ma'bud*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994
- Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Sünenü'l-Kübra*, Lübnan, 1992.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, İst. 1986.
- Buharî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, İst. 1351.
- Buhâtî, Şeyh Mansur b. Yunus, *Keşşafu'l-Kına an Metni'l-İkna*, Beyrut 1982
- Ebu Davud es-Sicistanî, *es-Sünen*, yer ve tr belirtilmemiş.
- el-Cezerî, *Mezahibü'l Erbaa*,
- el-Kâsânî, Alaüddîn Ebûbekr, *el-Bedâi'u's-Senâi' fî Tertibi's-Şerâi*, Beyrut, 1986.
- el-Mübarekfuri, Ebu'l-Ula Muhammed Abdurrahman, *Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Camii't-Tirmizî*, Kahire, 141.
- en-Nebhani, Yusuf en-Nebhani Yusuf, *el-Fethu'l-Kebir fî Dammi'z-Ziyadat ila'l-Camii's-Sağır*, Beyrut, 2003.
- es-Serahsî, Muhammed Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsût*, Beyrut, ts.
- et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, Riyad, 1985.
- Geylanî, Şeyh Abdülkadir, *el-Ğünye li Talibi Teriki'l-Hakk*, yer ve trh belirtilmemiş.
- Gülen, M.Fethullah, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, İzmir 1994, I-IV.
- İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temimi el-Büst, *el-Müsnedu's-Sahih*,
- İbn Kesir, *Tefsiru Kur'ni'l-Azim*, Beyrut, 1388. I-IV.
- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed, *es-Sünen*, Kahire, trs. I-IV.
- İbn Recep, el-Hanbeli, *Fethu'l-Barî Şerhu Sahihu'l-Buharî*,
- İbn-i Abidin, *Reddü'l-Muhtar ale'd Dürri'l-Muhtar*, İst., 1983.
- Kelâbâzî, Ebu Bekir, *et-Taarruf li Mezhebi ehl-i Tasavvuf*, İst. 1992.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Beyrut, trs. I-II.
- Mubârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman, *Tuhfetü'l-Ahvezi Şerh Câmi'i't-Tirmizî*, Kahire ts.
- Müslim, İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, Kahire, 1955. I-V.
- Neseî, Ebu Abdurrahman, *Sünenü'n-Neseî*, Kahire, 1964.

Nevevî, *el-Mecmu'*, Mısır, trs.

Nisaburî, el-Hakim, *el-Müstedrek*, Halep, trs.

Rabbânî, İmam Ahmed Farukî, *Mektubat*, İst. 1976.

Serrac, Ebu Nasr, *el-Luma'*, Leydın, 1914.

Ses-Sindî, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdulhâdî el-Hanefî, *Haşiye Ala İbn Mace*,

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed, *es-Sünen*, Mısır, 1356. I-V.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst. 1979.

Yıldırım, Celâl, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, İst. 1991.

Yılmaz, Mustafa, *Peygamber Efendimizin Dilinden Sabah-Akşam Dualarının Esrarı*,
<http://www.herkul.org/yazarlar/dilinden/>

Yüce, Abdulhakim, *Gece İbadeti*, 2014, İzmir (17. baskı).

-----, *Bütün Varlığın Zikir Halkası Tesbihat*, 2009, İzmir.

-----, *Rabıta-i Mevt*, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, s. 98, 2012.

Yüceoğlu, Hikmet, *Nafile İbadetler*, 2014, İzmir.